*Tarih Okulu Dergisi (TOD)*
*Eylül 2016*
*Yıl 9, Sayı XXVII, ss. 131-169.*

*Journal of History School (JOHS)*
*September 2016*
*Year 9, Issue XXVII, pp. 131-169.*

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh971

# MÜNECCİMBAŞI TARİHİ'NDE II. SELİM DÖNEMİ

**Hatice ARSLAN SÖZÜDOĞRU***

**Özet**

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin halen büyük bir bölümü yazma eser olarak bulunan ve günümüze kadar ancak % 25'i tahkik edilen Câmiu'd-düvel'inden Sultan II. Selim dönemini tahkik edip, bu dönemde vuku bulan hadiseleri tespit etmek mümkündür. Zira ihtişamlı bir sultanın ardından tahta geçmesi ve döneminde düzenlenen seferlerin hepsinin deniz seferi olması sebebiyle hiç sefere çıkmaması yüzünden II. Selim dönemi, onun bir mirasyedi veya saltanat topraklarını koruyup genişleten güçlü bir sultan olduğu yönünde, birbiriyle çelişen bazı tartışmalara konu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın hedefi hem Müneccimbaşı'nın eseri *Câmiu'd-düvel*'in çalışılmayan bölümlerini literatüre kazandırmak hem de Kanunî Sultan Süleyman döneminin gölgesinde kalmış olan Sultan II. Selim'in saltanat yıllarını aydınlatmaktır.

**Anahtar Kelimeler:** *II. Selim, Osmanlı, Müneccimbaşı, Camiu'd-düvel.*

## Salim II. Period in Munajjimbashi Chronicle

**Abstract**

Jâmi' ad-duwal by Münnejjimbaşı Ahmed Dede Efendi, may allow us to verify the characteristics and identify the occurrences of the era of Salim II, yet the greater part of the work is still in manuscript as only 25% of it has been edited. This era has been subject to heated debates because of the fact that acceded to the throne after a glorious sultan, Salim II never went on expedition (except marine expeditions) and the question of whether he was spendthrift or a powerful sultan who has protected and expanded Ottoman territories. Thus, the dual purpose of this article is to introduce the unstudied sections of Jâmi' ad-duwal and shed a light on the reign of Salim II, which has been overshadowed by preceding sultan, Suleiman the Magnificent.

**Keyword:** *Salim II., Ottoman, Munajjimbashi, Jâmi' ad-duwal.*

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı

**Giriş**

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin[1] (v. 1702) *Câmiu'd-düvel'*inde şimdiye kadar tahkik edilmemiş olan % 75'lik kısmı içinde yer alan II. Selim dönemini Arapça aslından tahkik edip, tarih sayfalarında kalmış bu kısmı gün yüzüne çıkarmaya çalıştık. Bizden evvel *Câmiu'd-düvel'*den Osmanlılar kısmı, Kanunî Sultan Süleyman dönemine kadar tahkik edilip değerli hocalarımız tarafından neşredildi. Biz de 2007 yılında tamamladığımız doktora tezi kapsamında Sultan III. Murad'dan başlayıp Sultan IV. Mehmed dönemi dahil 8 Osmanlı sultanının dönemini tahkik edip, o dönemlerin Almanca özeti ile birlikte 2009 yılında Almanya'da yayınlamıştık. Ancak *Câmiu'd-düvel*'in Osmanlı tarihi kısmı içinde iki sultanın yer aldığı bölüm halen tahkik edilip bir çalışmaya konu olmadı. Bu amaçla II. Selim dönemini tahkikiyle birlikte bu çalışmaya konu edindik. Bu kısım Müneccimbaşı'nın *Câmiu'd-düvel*'inde, ikinci cildinin Osmanlılar bölümünde, 333a-337a varakları arasında yer almaktadır. Çalışmamızda müellif hattı olan Nuruosmaniye Kütüphanesi (tahkikte N harfiyle belirttik), 3171-3172 no'lu nüshayı esas aldık. Karşılaştırma için *Câmiu'd-düvel*'in Bayezid Kütüphanesi (tahkikte B harfiyle belirttik), 5019-5020 no'lu nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi (tahkikte E harfiyle belirttik), 2101-2103 no'lu nüshasını esas aldık.[2] Tahkik ettiğimiz, fakat henüz yayın aşamasında olmayan, Kanunî Sultan Süleyman dönemini de diğer bir çalışmamızla yayınlama gayreti içerisinde olacağız.

Müneccimbaşı kitabının bu kısmında metin içinde II. Selim dönemi için kaynak belirtmemiş. Bu kısım için Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Kunhu'l-Ahbâr*'ını kaynak edindiğini düşünüyoruz. Zira Müneccimbaşı eserinde kullandığı kaynakları eserinin girişinde okuyucu ile paylaşmıştır ve bunlar arasında *Kunhu'l-Ahbâr* da yer almaktadır. Biz de bu çalışmada başta *Kunhu'l-Ahbâr* olmak üzere, Selaniki Mustafa Efendi'nin *Tarihi Selanikî'si* ve Nikolai Jorga'nın *Geschichte des Osmanischen Reiches* adlı tarih kitabını kullanarak, olaylara doğu ve batı tarihçileri tarafından nasıl bakıldığını yansıtmaya çalıştık.

---

[1] Bkz. Hayatı için: M. Tayyip Gökbilgin, "Müneccimbaşı", İA, c. VIII, İstanbul, 1960, s. 801-806

[2] Yazma eserlerin tafsilatı için bkz.: Hatice Arslan Sözüdoğru, **Müneccimbaşı als Historiker**, Berlin, 2009, s. 21-26

Bu makalede Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin hayatı ve kitabı *Câmiu'd-düvel'e* ayrıca ayrıntılı yer vermedik, zira hakkında daha önce hocalarımız çeşitli makaleler yazmış ve kitabın bölümlerini tahkik edenler de yine hayatına yer vermişler. Bizim de daha önce yayınlanan gerek *Câmiu'd-düvel'in* son kısmının tahkikinde, gerekse Türkçe ve Arapça yazdığımız iki makalede Müneccimbaşı'nın hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verdik. Bu sebeple ilgili kaynakları vermekle yetindik.[3]

## I. Sultan II. Selim'in Hayatı

### *I.1. Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği*

II. Selim, Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan oğludur. Sultan Selim b. Süleyman b. Bayezid b. Mehmed b. Murad b. Mehmed b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman el-Gâzî'nin doğumu *Câmiu'd-düvel'*de 02 Şevval 930/03 Ağustos 1524 tarihine kayıtlı.[4] Ancak Mehmet Süreyyâ şu üç farklı doğum tarihini vermektedir: 929/1522, 06 Receb 930/ 10 Mayıs 1524 veya Şevval 930/ Ağustos 1524.[5] Sultan II. Selim İstanbul Topkapı Sarayı'nda doğdu. Altı yaşında ağabeyleri Mustafa ve Mehmed ile sünnet merasimleri yapılmıştır. Sarayda iyi bir tahsil gördükten sonra 1542'de 18 yaşında Konya sancak beyliğine tayin edilip, Şehzade Mehmed'in ölümü üzerine 1544'de Manisa'ya naklolunmuştur. [6] İstanbul'da doğup saltanat makamına geçen ilk sultandır.

### *I.2. Saltanatı: Babası Sonrasındaki Olaylar*

Müneccimbaşı *Câmîu'd-düvel*'de, II. Selim döneminin başında gerçekleşen taht kavgalarından bahsetmez[7], daha çok babasının vefatı ve naaşının bekletilme hadisesi üzerinde durur. II. Selim ve kardeşleri arasındaki taht kavgaları ile ilgili bilgi ise Kanunî Sultan Süleyman dönemi içinde geçer.

---

[3] Bkz. Ahmed Ağırakça, **Câmiu'd-düvel: Osmanl Tarihi (1299-1481),** İstanbul, 1995, s. 9-10; Arslan Sözüdoğru, **a.g.e.**, s. 6-14; Arslan Sözüdoğru: **Tarihçi Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah ve Eseri Cami'u'd-Düvel'in Son Kısmı Hakkında Yeni Bulgular**, Ekev Akademi Dergisi, yıl: 13, sayı: 40, Erzurum, Yaz: 2009, s. 350-351.

[4] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a.

[5] Bkz. Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî, haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, İstanbul, 1995; Şerafetin Turan'da, doğum tarihi olarak 26 Recep 930/30 Mayıs 1524 kayıtlı. Bkz. Şerafetin Turan, "Selim II.", **İ.A.**, c. X, s. 434; Emecen'de de Turan'ın verdiği tarih mevcut, bkz. Feridun Emecen, "Selim II", **DİA**, c. XXXVI, s. 414.

[6] Turan, **a.g.m.**, s. 434.

[7] Feridun Emecen, **a.g.m.**, s. 415-416.

Orada ayrıntılı olarak Kanunî'nin oğulları arasında geçen rekabeti, onları birbirine düşürmeye çalışanları ve entrikaları yazmaktadır. Bu sebeple taht kavgalarına biz de yer vermedik. Saltanat süresi 8 sene, beş ay ve 15 gün olarak kaydedilen II. Selim'in saltanat yeri ise İstanbul'dur.[8] Eserde, II. Selim'in tahta geçişini ise şöyle anlatmaktadır:

"Sultan Selim babasının vefatında eyalet-i Manisa'daydı. Haber ona ulaştı, saltanat diyarına doğru yöneldi ve Rebiulevvel ayının 9. günü 974/24 Eylül 1566 yılında oraya ulaştı. İlk olarak Hz. Ebu Eyyub el-Ensarî rahmetullahi aleyhin ziyaretine teşrif etti. Onu, İstanbul muhafızı İskender Paşa, Şeyhulislam Ebu's-Suud Efendi, şehrin kadısı Kadızade ile meşhur Ahmed Efendi ve diğer alimler, şehrin ileri gelenleri ile karşıladı. Onlarla Edirnekapı'dan İstanbul'a girdi ve ecdadının kabirlerini ziyaret etti. Sonra saraya indi ve orada üç gün dinlenmek için ikamet etti. Sonra Filibe ve Sofya yoluyla askerin olduğu yöne doğru gitti. Belgrad'a giriş günlerinde onu asker karşıladı. Onlar adet üzere saltanat konvoyunu süslemiş ve tertip etmişlerdi. Yeni Sultan ilk önce babasının içinde olduğu arabaya ağlayarak ve feryat ederek yöneldi. Asker onu gördüğünde şaşırdı, zira yeni sultanı görünceye kadar Sultan'ın vefatını bilmiyorlardı.[9] Bütün askerlerden kıyamet kopmasını hissettiğin yüksek feryatlar zahir oldu. Sonra dönüp yeni Sultan önünde yeri öptüler ve ona uzun ömür için ve saltanatının devamı içi dua ettiler. Belgrad'a girdiğinde babasının tahtına oturdu, ileri gelenler onu tebrik etti ve ona biat etti. Sonra mağfur Sultan'a ulaştılar ve Sultan Selim onu, Mısır eyaletinden mazul Kalyon Ali Paşa ile İstanbul'a doğru gönderdi. Naaş İstanbul'a yaklaştığında onu ileri gelenler ve eşraf tesbih, tehlil ile karşıladı ve onu şehre soktular. Namazını Nakibu'l-eşraf es-Seyyid Muhterem kıldı. Sonra onu caminin bahçesinde gömdüler ve sonra üzerine kubbe inşa edildi."[10]

Müneccimbaşı askerin cülus bahşişi hususunda haddini aştığını sadece bu cümlelerle ifade etmiştir:

---

[8] Bkz. Mehmet İbşirli, **Selaniki Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)**, İkinci baskı, Ankara, 1999, ordunun Kanunî Sultan Süleyman'ın vefatını öğrenmesi meselesi, s. 47; Sultan Selim'in babasının naaşı ile karşılaşması, s. 50.

[9] Selaniki, Veziriazam'ın varış yerine az vakit kala askere Sultan'ın vefat ettiğini belli ettiğini ifade eder. Zira Sultan'ın naaşı yanında hafızlara sesli Kur'an okutulduğunu kaydetmekte. Ayrıca, kırksekiz sene hükmeden Kanunî Sultan Süleyman'ın vefatının kırksekiz gün saklı tutulduğunu da belirtir. Bkz. İpşirli, **a.g.e.**, 47.

[10] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a.

"Giriş gününde bahşişlerin istenmesi hususunda Yeniçeride edepsizlik göründü. Bunun üzerine yumuşak Sultan onları bağışladı ve onlara giriş gününün ertesinde bahşişleri verdi."[11]

Her ne kadar II. Selim saltanat namzedi olarak yetiştirilmediyse de, kendisinden önce ehil olarak görülen kardeşleri Mehmed ve Mustafa'nın ölmesi, ona hükümdarlığın yolunu açmış ve geriye kalan tek rakibi Bayezid'i de gözden düşürmeye muvaffak olmuştur. Kardeşi ile saltanat mücadelesi babası hayattayken cereyan eden II. Selim, Bayezid ile karşı karşıya gelmiş ve babasının desteğini de almıştır. Bayezid'in İran'a ilticası ve Kanunî'nin talebi ile katli II. Selim'in yolunu tamamiyle açmış ve tahtın tek varisi konumuna yükseltmiştir.[12] Babasının Sigetvar'da vefatından sonra da gelip tahta oturmuştur. İşlerin tamamını veziri ve damadı Sokollu Mehmed Paşa'ya havale ettiği söylenir. Saltanat ile uğraşmayıp sarayına çekildiği, sohbet arkadaşları ile gece gündüz, yaz kış demeden saltanatı müddetince meclisleri terketmediği kaydedilir.[13]

### *I.3. Eşi ve Çocukları*

Müneccimbaşı, Sultan II. Selim'in eşi hakkında bilgi vermese de eşinin Nurbânû Sultan olduğu bilinmektedir. II. Selim'in çocuklarını ise şu ifadelerle kaydetmiştir:

"Değerli evlatlarına gelince, onların en büyükleri Sultan Murad, Sultan Süleyman, Sultan Osman, (Sultan ...., Sultan .....) Onlardan beşi, kardeşleri Sultan Murad'ın cülusunda öldürüldü, yerinde zikri gelecek."[14]

Burada sadece üç oğlunun ismini yazmış, geriye kalan kısımları boş bırakmıştır. Sultan'nın diğer oğulları, Mustafa, Cihangir ve Abdullah'dır.

Sultan II. Selim'in vefatından sonra Müneccimbaşı'nın da belirttiği gibi, oğlu Sultan III. Murad tahta geçmiş, diğer beş oğlu da öldürülmüş ve babalarıyla Ayasofya Camii'nin bahçesine gömülmüştür.

### *I.4. Vefatı*

Müneccimbaşı, İstanbul'da vefat eden ilk Osmanlı Sultanı II. Selim'in vefat nedenini, cenaze namazını ve gömülmesini şöyle yazar:

---

[11] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a.
[12] Turan, **a.g.m.**, s.435.
[13] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a; Turan, **a.g.m.**, s. 436.
[14] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a.

"Bu sene sarayda kasr ve hamamın yapımı tamamlandı. Sultan hamamı görmek için[15] girdi, ayağı kaydı ve düştü. Bunun üzerine acı çekti ve bu düşüşten sebep vücudunun bazı yerleri şişti. Sonra düşüşünün ağrısından ateşlendi, akabinde hazımsızlık çekti ve mide zaafına uğradı. Bunun üzerine zayıflığı gün gün arttı, iki ay yatalak oldu ve divana çıkamadı. Vezirler, insanların sorunlarını çözmek için adet üzere arzodasına giriyorlardı. O Pazartesi 28 Şaban 982/1574[16] yılında Allah'ın rahmetine kavuşuncaya kadar bu hal üzere kaldı ve tedavi tesir etmedi. Hekimbaşı Mevlana Muhammed b. Ğarsuddin birkaç ağa ile onu itina ile yıkadı, sonra kefenledi ve darusseadede, büyük oğlu Sultan Murad sancağı Manisa'dan saltanat diyarına ulaşıncaya kadar, on gün muhafaza edildi. Aynı yılın Ramazanı'nın sekizinde Çarşamba gecesi saat sekizde saraya girdi. Sabah olduğunda divana vezirler, vekiller, âlimler ve ileri gelenler geldiler, ona taziyede bulunup, sonra tebrik edip sultan olarak ona biat ettiler. Sonra babasının naaşı çıkarıldı ve sarayın bahçesinin selvileri arasında Şeyhulislam Efendi'nin[17] imamlığında namazı kıldırıldı. Sonra nakledip Ayasofya hareminin bahçesinde defnedildi. Sonra beş erkek kardeşi hakkında emir verildi ve onlar da babalarına yetişti. Onların naaşları saraydan çıkarıldı ve babalarının yanına defnedildiler. Allah onlara bol bol rahmet etsin."[18]

### *I.5. Kişiliği*

Müneccimbaşı II. Selim'in hilyesi için şunları yazar:

"Halim, cömert, iyi huylu, düzgün karakterli, babası ve dedesi gibi Türkçe şiirleri var."[19]

---

[15] Burada Müneccimbaşı'nın kullandığı kelime "teferruc" kelimesidir. Hem izlemek, görmek hem de eğlenmek anlamında kullanılıyor. Ancak yapımı yeni bitmiş bir hamamı görmeye gitmesi kanaatimizce daha doğru bir tercemedir. Ne yazık ki bu kelimeyi eğlence olarak terceme edenler, Sultan'ın hamamda eğlenirken başına bu işin geldiğini savunmuşlardır.

[16] Âli vefat günü olarak Pazartesi 18 Şaban'ı verir. Bkz., Faris Çerçi, **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmet Devirleri,** Kayseri, 2000, c. II, s. 90 (462a). Ancak Müneccimbaşı Sultan'ın oğlunun on gün sonra Ramazan'ın sekizinde ulaştığını yazmakta. Tarihler birbiriyle çelişmektedir.

[17] Sözkonusu Şeyhulislam'ın Ebû Hâmid Hanefî olduğu Âli'de kayıtlıdır. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 90 (462a).

[18] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a-336b;Turan, **a.g.m.**, s. 439.

[19] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a; İyi bir şair olduğu ve "Selimî" ve "Tâlibî" mahlasıyla şiirler yazdığı Emecen'de kayıtlı. Bkz. **a.g.m.**, s. 418.

Sultan II. Selim devlet işlerini devlet ricaline bırakmakla beraber, bazı durumlarda –özellikle Kıbrıs seferinde- müdahale etmekten çekinmemiştir. Zira veziriazam istemediği halde o sefere dair ferman çıkarmıştır.

Zevk ve eğlenceye düşkün olduğu söylenen Sultan'ın[20] saltanatının sonlarına doğru Halvetî Şeyhi Amîdî Süleyman Efendi'yi çağırtıp günahlarından tövbe ettiği kaydedilir. Ava meraklı olan Sultan, kışı Edirne'de geçiriyordu. Savaşı sevmediğinden doğu ve batı ile sulhu tercih etmiş, saltanatı boyunca sefere çıkmayarak Osmanlı Sultanları içinde ilk sefere çıkmayan sultan ünvanını almıştır.[21]

### *I.6. Dönemindeki Devlet Ricali*

Müneccimbaşı II. Selim dönemindeki devlet ricalini II. Selim dönemi sonundaki zeyilde şu şekilde sıralar:

"Veziriazam ise, devletinin başından sonuna kadar Sokullu Mehmed Paşa et-Tavîl idi. Onun bahsi Süleyman Hân vezirlerinin kısmında geçti. Sultan'ın onun yanında soyut ismi dışında birşeyi olmaması ve hükmün tamamı onun olması derecesinde, kendi başına idaresi Sultan Selim devletindeydi, akıllı ve adil idi, din ve devlete hizmet dışında bir gayesi yoktu. Ne büyüklerden ne de küçüklerden kimse onu ağır bulmadı.

İkinci vezir: Pertev Paşa, onun da bahsi Süleyman Hân vezirleri bahsinde geçti.

Üçüncü vezir: Piyale Paşa, Hırvat asıllıydı. Sultan Süleyman Hân hizmetinde ve hareminde yetişti.

Onun en büyük fetihleri Cerbe ve Sakız adalarıdır. Cerbe'de, daha önce bahsi geçtiği gibi, kâfirlerin donanmasını büyük bir şekilde kırdı. Selim Hân tahta geçtiğinde onu üçüncü vezirlikle şereflendirdi ve Ahmed Paşa'nın üzerine yükseltti. Sonra onu kızı Güher Hân Sultan ile evlendirerek, ona ikramda bulundu. 981/1573 yılında Selim Hân zamanında vefat ettiği söylendi. Kasımpaşa'da yaptığı caminin mihrabı arasında bahçede defnedildi.

---

[20] Emecen, **a.g.m.**, s. 418; Jorga da bu hususta hızını alamayarak bu eğlence sadedinde Sultan'ın insanlara işkence ettiğini yazar. Jorga hayal gücünü zorlayarak ve belki bazı yerli tarihçilerin yazdıklarını esas alarak bunu daha öteye taşıyıp Sultan'ın zevk için insanlara ok attığını zaman zaman da isabet ettiğini ve sonra da pişmanlık içinde günlerce ağladığını yazar. Bkz. Nikolai, Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha, 1910, c. II, s.164.

[21] Turan, **a.g.m.**, s. 440; İpşirli de, Sultan'ın tevbe ettiğini ve ondan sonra da yiyecek içecekten, zevk sefadan uzaklaştığını yazar. Bkz. **a.g.e.**, c. I, s. 98.

Dördüncü vezir: Ahmet Paşa, Arnavud asıllıydı. Sultan Süleyman Hân hareminden kapıcılar riyasetiyle çıktı. Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Hanım ile evlendi. Sultan Murad'a veziriazam oluncaya kadar vezirliğini sürdürdü. Aynı sene altı ay sonra vefat etti.

Beşinci vezir: Zâl Mahmud Paşa, Bosna asıllıydı. Sultan Süleyman Hân'ın hareminden kapıcılar riyasetiyle çıktı.

Selim Hân'ın kızı Şah Sultan ile evlendi. Selim Hân'ın cülusunda vezirlikle ikram edildi. Aynı gün hatta aynı saatte eşi Sultan Şah ile vefatına kadar vezirliğini sürdürdü. Bu da garib, şaşırtıcı tevafuklardan. Ebû Eyyûb el-Ensarî kasabasının yanında bir cami ve bir medresesi var. Eşinin de o civarda sufiler için bir zaviyesi mevcut.

Altıncı: Lala Mustafa Paşa. Bosna asıllı, kardeşi Hüsrev Paşa ondan büyüktü ve onun çabasıyla Sultan Süleyman Hân'ın haremine girdi. Önce oradan bölüğe çıktı. Sonra küçük Mîrâhûr[22] oldu. Sonra Çâşnîgîrbaşı[23], sonra ona Safed sancağı verildi. Sonra Selim Hân'a Lala kılındı. Onunla kardeşi Bayezid arasını bozan o idi. Bu hizmeti karşılığında veziriazam olmayı umuyordu. (...) Kıbrıs fethine serdar tayin edildi, onu fethetti ve rikaba döndü. Murad Hân döneminde vefat edinceye kadar vezirliğini sürdürdü. Veziriazamlığa ulaşmadı, mahrum öldü. Akıllı, adil, cesur, atılgan, hile ve deha sahibiydi, âlimleri de severdi.

Yedinci: Sinan Paşa, Arnavud asıllıydı. Hayatı hakkındaki ayrıntı Murad Hân vezirleri bahsinde gelecek.

Selim Hân vezirlerinden Lala Hüseyin Paşa, Pertev Paşa'nın akrabalarından Arnavud asıllıydı. Lakabı Tütünsüz Hüseyin idi. Süleyman Hân hareminden çıktı. Selim Hân'ın lalalığına tayin edildi, cülûsu esnasında bu hizmette bulunuyordu. Ona önce Rumeli Beylerbeyliğini verdi, sonra vezirlikle ikram edildi. Ölünceye kadar görevini sürdürdü.

Beylerbeylerin meşhurlarından:

Müezzinzade diye meşhur Kaptan Ali Paşa el-Arnavudî, kapıcılardandı. Sonra Çâşnîgîr, Kapıcılar kâhyası, sonra Yeniçeri ağası oldu. Sonra Cezair-i Garp Beylerbeyi oldu. Sonra Piyale Paşa'nın ayrılmasıyla Selim Hân cülûsunun başında Kapudan oldu. Daha önce geçtiği gibi, Kıbrıs Fethi

[22] Mîrâhûr: Sarayın ahır müdürü. Bkz. Ferid Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 778.
[23] Çâşnîgîr: (Saraylarda) yemeklerin lezzetine, tadına bakan kimse, ahçıbaşı, sofracıbaşı. Bkz. Ferid Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 186.

sonrasındaki olayda şehid oluncaya kadar kapudanlıkta kaldı. Cesur, atılgan, akıllı ve adildi.

Onlardan: Kaylon Ali Paşa, ona Sufî de deniliyor, Bosna asıllıydı. Süleyman'ın hareminden çıktı. Sancaklarda dolaştı. Mustafa Paşa'dan önce Selim Hân'ın lalalığına tayin edildi. Velhasıl o, kaftan içinde ve dünya ehli suretindeki evliyalardandı.

Onlardan: Pertev Hüseyin Paşa, Hersek diyarındandı, Süleyman Hân'ın hareminden Çâşnîgîr olarak çıktı. Sonra Sancaklara ve eyaletlere Mehmet Paşa et-Tavil'in himmeti ile yükseldi. Pujeğa kasabasında bir camisi var. Bağdad, Budin, Revan, Mısır ve Şam'a vali olmuştu.

Onlardan: Mahmud Paşa, Bosna asıllıydı. Mısır Valisi Davud Paşa'ya hizmet etti. Hizmet ettiğinin vefatından sonra orada kaldı. Sonra rüşvet ve mal harcayarak Yemen Beylerbeyliğini elde etti. Orada, daha önce bahsi geçen zulümleri yaptı. Büyük mal elde etti.

Onlardan: Muhammed Paşa b. Lala Mustafa Paşa. Annesinin Mısır Sultan'ı Kansu Ğavri'nin kızı, ya da kızının kızı olduğu söylendi. Halep'e vali olduğu sene vefat etti. Savaşçı, cellat ve aşırı cömertti. Otuz yaşında, genç vefat etti."[24]

## II. Cülusundan Sonra Diğer Ülkelerle İlişkiler ve İsyanlar

### *II.1. Batı ile İlişkiler*

II. Selim tahta geçtikten sonra batı ve doğu ile sulh akidlerini tazelemiş ve zorunlu durumlar hariç savaşmaya sıcak bakmamıştır. Bu sebeple doğudan ve batıdan elçiler hem tahta çıkışını tebrik etmek hem de barış anlaşmalarını teyid ettirmek ve uzatmak için Devlet-i Âli Osman'a akın etmişlerdir. Bu devletlerden Avusturya'nın İmparatoru Maximilian ile senelik 30.000 düka verginin devamı şartı ile sekiz senelik sulh imzalanmış, Lehistan ile eski anlaşma yenilenmiştir. Fransız elçiler de yeni anlaşma için payitahtta yoğun çalışma içine girmişlerdir. Aynı şekilde Eflak ve Boğdan voyvodaları üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti güçlenmiştir.[25]

### *II.2. Doğu ile İlişkiler*

Batıda olduğu gibi doğuda da hareketlilik mevcuttu. Zira onlar da sulh görüşmeleri ve akid tazeleme isteği ile elçilerini Bâb-ı Âli'ye göndermişlerdi.

---

[24] Nuruosmaniye, c. II, vr. 337a.
[25] Turan, **a.g.m.**, s. 437.

Bu devletlerin başında Safeviler gelmekteydi. Müneccimbaşı gönderilen elçiyi ve onu ağırlama vakasını şöyle yazar:

"Sonra Edirne'ye gitti ve orada kışladı. Rikâbına başsağlığı ve tebrik için, Şah Tahmasb tarafından elçi olarak Azerbeycan hâkimi Şah Kulu Sultan ulaştı. Sultan ona büyük ikramda bulundu ve vezirlerine de ikramda bulunulmasını emretti, öyle ki onlardan herbiri onu misafir etti. Sonra onu sahibine çeşitli hediyelerle ikram edilmiş olarak gönderdi." [26]

***II.3. Döneminde İsyanlar:***

Müneccimbaşı'nın kaydettiği belli başlı isyanlar şunlardır:

**II.3.1. Basra'da Âlyânoğlu İsyanı**

Sultan II. Selim'in tahta çıkışından sonra vûku bulan ilk hadise olan bu isyan Müneccimbaşı'nda şöyle geçer:

"Sonra ona, Basra Arap Emirlerinden İbn Âlyân'ın büyük bir topluluğu bir araya getirdiği, bozgunculuk yapıp, o ülkeye sefer düzenlediği ulaştı. Bunun üzerine Bağdat Beylerbeyliği'ne Çerkes İskender Paşa'yı gönderdi. Onu Basra, Şehrizor ve Kürdistan askerine komutan kıldı. Aynı şekilde ona iki bin çektiri gönderdi. İskender Paşa da İbn Âlyân sorununu defetmeye gitti. Ve onunla birkaç defa savaştı, sonunda onun gücünü kırdı ve onun birliğini dağıttı, evlerini yağmaladı ve ona bağlı olan köy ve kasabaları yaktı. 975/1567 senesi sonunda, sağsalim ve ganimetle Bağdat'a döndü. Askere ülkelerine dönmek için izin verdi."[27]

**II.3.2. Yemen İmam Mutahhar İsyanı**

Yemen'de İmam Mutahhar tarafından uzun sürecek bir isyan başlatılmış ve uzun uğraşlardan sonra İmam Mutahhar 1569'da itaate mecbur bırakılmıştır.[28]

"Bu senede İmam Mutahhar b. Şerifuddin Yahyâ'nın Yemen'i istila edip oranın Beylerbeyi Murad Paşa'yı öldürdüğü haberi Rikâb-ı Âli'ye ulaştı. Yemen kralları ve hâkimleri kelimesinde ayrıntısı geçtiği gibi, Rıdvan Paşa fitne başlamadan önce oradan çıkmıştı. Sultan o zaman Şam Beylerbeyi olan

[26] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333b.
[27] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333a; Bu isyan Âli'de daha detaylı olarak ele alınmış, Müneccimbaşı ise birkaç satırla geçmiştir. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 5-6 (441a).
[28] Turan, **a.g.m.**, s. 436.

Lala Mustafa Paşa'ya Yemen'i zapt edip ve yakını olan Murad Paşa'nın intikamını almak için Yemen'e gitmesini emretti ve gönderdi. Ona vezirliği Şam Beylerbeyliği'ne ilave etmeyi vaadetti. Osman b. Özdemir Paşa'yı Yemen Beylerbeyliği'ne tayin etti ve ona ya Serdar ile veya önceden oraya gitmesini emretti. Ve aynı şekilde Serdar'a da Şam askerinin yarısını beraberinde götürmesini ve gerektiği kadar asker yazmasını, mühimmatı da Mısır'dan temin etmesini emretti. Mustafa Paşa 976/1568 yılında Şam'dan Mısır'a gitti.[29] O dönem Mısır Beylerbeyi, Murad Hân döneminde zikredileceği gibi, beş defa veziriazam olan İyyas Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa idi. Mustafa Paşa Mısır'a ulaştığında ve ondan mühimmat istediğinde Sinan Paşa istenen hususta ona yardım etmedi. Mustafa Paşa bin savaşçı asker istiyor ve o ona dört yüz adam dışında vermiyordu. O asker için iki senelik vazife istiyor ve o sadece üç aylık veriyordu. Her ikisi de diğerini Bâb-ı Âli'ye şikâyet etti. Bunun üzerine Mustafa Paşa Şam komutanlığından azledildi, Vezirlikle birlikte komutanlık da Sinan Paşa'ya tevdi edildi. Mustafa Paşa Bâb-i Âli'ye döndü. Bunun üzerine Sultan'ın nedimi Celal Bey, Siyavuş Ağa ve Hubbi Hatun'un damadı Molla Çelebi ona şefaatçı oldular. Onların şefaatiyle Sultan ona vezirlik verdi ve divanda Zal Paşa'nın altında oturdu. Sinan Paşa ise, Mısır'dan asker ve hazineden istediğinin tamamını aldı, Yemen'e gitti. Osman b. Özdemir Paşa ondan önce oraya gitmişti, onların hadiseleri yerinde geçmişti."[30]

### III. Seferler ve Hazırlıkları

II. Selim tahta çıktığında birçok devletle sulh akdettiyse de döneminde birkaç seferin vuku bulduğunu bilmekteyiz. Sultan hiçbir sefere bizzat iştirak etmeyip, vazifelendirdiği vezirler görevlerini yerine getirmişlerdir. Ancak, kimi kaynaklara göre de zamanında cereyan eden seferlerin tamamı deniz seferleriydi. Osmanlı ananesine göre de deniz seferlerine ne Sultan ne de Veziriazam katılmadığından II. Selim de sefere çıkma fırsatı bulamamıştır.[31]

---

[29] Âli kendisinin o dönem Lala Mustafa Paşa'nın sır katibi olduğunu yazar. s. 13 (443b) Sinan Paşa'nın Mustafa Paşa'ya iftira ettiği, ona hileler düzenlediğini de yazar. Çerçi, **a.g.e.**, s. 15 (444b) Yemen seferi vakasına ayırdığı kısım hayli uzundur. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 10-55(442b-454a).

[30] Nuruosmaiye, c. II, vr. 333b, Müneccimbaşı bu isyan hakkında bilgi vermek yerine Vezirler arasındaki çekişmelere yer vermiştir. İsyanın nasıl neticelendiği metinden anlaşılmamaktadır.

[31] Ziya Kazıcı, **Osmanlı DevletiTarihi**, İstanbul, 2011, s. 195; İlginç olan Jorga'nın Sultan II. Selim'den "deniz savaşlarının Sultanı" olarak bahsetmesidir. Bundan anlaşılan, batılıların

Fakat sonuna kadar seferlerin takipçisi olmuş, olanı biteni öğrenmeye çalışmış ve İnebahtı'da donanmanın başına gelen hadisede de görüldüğü gibi, derhal bahara kadar yeni bir donanmanın yapılmasını emretmiştir. Burada Sokullu Mehmed Paşa'nın gayretiyle birçok sorunun aşıldığını da kaydetmek gerek. *Câmiu'd-düvel'*de yer alan II. Selim dönemi seferleri şunlardır:

### *III.1. 977/1569 Yılında Don Volga (Tın – İdil) Kanalı Girişimi*

Bu, Don ile Volga nehri arasında açılacak bir kanalla Karadeniz'i Hazar Denizi'yle birleştirme kararıdır. Turan'a göre bu yolla, Safevileri bir kıskaca alıp, ordunun ikmali kolaylıkla yapılabilecekti. Bu, Asya Türk devletleriyle doğrudan temasa geçebilme arzusu olup, ticaret bakımından da öneme haiz olan Asya-Astırhan-Kırım yolu Osmanlılara açılmış olacaktı. Batıda müsait olan ortamdan faydalanan Sokullu Mehmed Paşa, Astırhan fethi için hazırlanan kuvvetleri 1569 yılında Kefe'ye çıkarmıştır. Kanal hafriyatının üçte biri tamamlandığı halde, asker kışın yaklaştığını ve yiyeceğin azaldığını bahane göstererek geri dönmüştür. Akabinde Azak'ta yiyecek depolarının yanması ve Yemen isyanı sebebiyle çalışmaların devam etmesi mümkün olmamıştır. Turan, ayrıca Kuzeyde Osmanlı hâkimiyetini tesis edecek bir projenin bu yolla sonuçsuz kaldığını ifade eder.[32] Müneccimbaşı seferin ayrıntılarını ise şöyle ifade eder:

"Bu sene tamamlanması kolay olmayan işe başlandı. Bu, Kefe Sancağı Valisi Çerkes Kasım Paşa Bâb-ı Âli'nin defterdarlığından sancağa çıktığındandı. Bâb-ı Âli'ye, Azak Denizi'ne dökülen Ten ile Harizm Denizi'ne dökülen İdil nehirlerinin arasında fazla bir mesafenin olmadığını, kazılıp, en az masrafla bir nehri diğer nehre isal edebileceğini, bunun faydasının çok olduğunu (söylemesinden). Bu şekilde, Karadeniz'den gemiler Azak denizine, oradan Tın (Don) nehrine ve oradan da İdil'e (Volga) ulaşır. Sonra İdil nehrinden gemilerle Harezm Denizi'ne ulaşmayı ve etrafında olan Şirvan, Harezm, Ceylan, Cürcan ve bunun dışında Acem diyarlarının büyük çoğunluğunu zapt etmek istersek, iki nehrin etrafı en kolay şekilde emir altına alınır. Vezir buna tamah etti ve o anda emir verdi. Hemen izin aldı ve bu hizmet de mezkûr Kasım Paşa'ya verildi. Oraya denizden ve karadan çok

---

Osmanlı'nın İnebahtı hezimetine rağmen, Sultan II. Selim'in döneminde gözleri deniz savaşlarından korkmuş ve tarih kitaplarında da korkularının eseri olarak yer almıştır. Bkz. Jorga, **a.g.e.**,, c. III, s. 159.

[32] Turan, **a.g.m.**, s. 437.

mühimmat ve asker gönderdi. Kırım Hânı Devlet Giray Hân'a bu hizmetin yerine getirilmesi için asker tayin etmesi emri varid oldu. (Devlet Giray Hân) Bir grup Tatar ile Kefe'de Kasım Paşa'ya katıldı. Bunun üzerine toplu halde, eski büyük şehirlerden olan Heşder Hân'a ulaşıncaya kadar gittiler. Şehir harabeydi ve binaların izleri dışında içinde birşey yoktu, orada konakladılar. Kazmaya başladılar. Tahminen mesafenin üçte biri kadar iş bittiğinde havada soğukluk ve asker arasında ihtilaf göründü. İşi bıraktılar ve serdara dönüş için kaba söz söylediler. Onları engellemeye gücü yetmedi. Kazma aleti ve ağır mühimmatı, dönüşten sonra düşman almasın diye, kazı ve kuyulara koyup üzerini toprakla kapattılar. Mühimmat, yiyecek ve sair levazımın bol olmasına rağmen, dönüşün ve işin bırakılma sebebi olarak Devlet Giray Hân'ın Tatar Hânları ile müşavere etmesi dediler. Ona, bu seli tamamen durdurma hususunda tedbirli olmasını işaret ettiler. Zira (bu selin) onlara zararı çok büyük. Bu durum, Osmanlıların onların ülkesini tamamiyle istilasına ve onların da (ülkelerinden) vazgeçmesine sebep olacaktır. Bunun üzerine Tatar Hân, kışın bastırmasından ve bu yörelerdeki şiddetinden, buna binaen soğuktan ağaçların parçalandığını, "ya diyara alışık olmayan o ruh sahibi nasıl olur", diye bahsederek askerin kalblerine korku salmaya başladı. Bunun üzerine asker onun sözüne inandı, onu nasihata yorumladı, Serdar sözünü tamamlamadan ve sözüne iltifat etmeden döndüler. En uzun gündüzü yirmi saat olan mevziye ulaşmışlardı."[33]

### *III.2. 979/1571 Yılında Venedik Kalelerinden Sebût ve Urkût'un Fethi*

"Sonra birlikte gidip Kafalonya adasını talan ettiler. Sonra Körfez adasına gittiler ve köyleri ve çevresini talan edip tahrip ettiler. Sonra Rumeli sahillerinde Venedik kalelerinden Sebût ve Urkût kalelerini fethettiler. Sonra denizin yüzeyine çıkıp günlerce onda yol aldılar. Kâfirlerin gemilerinden iz görünmedi."[34]

---

[33] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333b; Âli, ikinci vâkı'a olarak kaydettiği Astırhan ve Kazan seferini uzun uzun anlatır sonunda da gündüzün uzunluğunu anlatır, "yatsı namazı kılınırsa ne ala, yoksa dört saat olan geceden sonra hemen sabah olup, gece uykusu muhal", diye yazıp, "el-'uhdetu 'alâ râvîhâ lâ 'alâ havîhâ" şeklinde tamamlar. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 6-10 (441b-442b).

[34] Nuruosmaniye, c. II, vr. 335b.

***III.3. Kıbrıs Seferi:***

Sokullu Mehmed Paşa, Avrupa devletlerinin Osmanlı aleyhine ittifakından çekindiğinden bu sefere karşı çıkmışsa da, Sultan ikna edildiğinden sefere karar verilmiş ve 1570 yılında Venedik'e savaş açılmıştır.[35] Müneccimbaşı Kıbrıs seferini ve nedenini şu şekilde anlatır:

"978 yılında Lala Mustafa Paşa'yı Kıbrıs adasına komutan tayin etti. (Paşa) onu Fransızlar ve Venedikler elinden aldı. Bu, Sultan'ın uzun zamandan beri orayı emri altına alma niyetinden ve azmetmesindendi. Ne var ki Venedik kâfirleri mağfur Sultan ile sulh yapmışlardı. Ada halkı gemilere ve hacılara birkaç defa saldırıncaya kadar Sultan Selim Hân da onların barışını ihlal etmedi. Sonra onlar, Mısır Defterdarından gemiyi alıp içinde bulunan malları, köle ve cariyeleri yağmalayıncaya kadar bu durumu inkâr ettiler, (kendilerinden) uzaklaştırdılar ve onu savaşçı küffar üzerine havale ettiler.[36] Bu inkâr edilemiyecek şekilde zahir oldu. Sultan askerlerin toplanmasını, techiz edilmelerini ve 320 aynı çeşit gemiden büyük bir donanmanın oluşturulmasını emretti. Onlardan 190'ı çektiri idi, geriye kalanları ise kalyon ve sairdi.

Üçüncü vezir Piyale'yi denizi muhafaza için komutan tayin etti. Altıncı vezir Lala Mustafa Paşa'yı kaleyi onarması ve fethetmesi için serdar tayin etti.[37] Sınırların askerleri hariç devletin bütün askerleri ve adada olması hasebiyle bütün zahire ve mühimmat da ona katıldı. Askerler serdar ile gemilere bindi ve Muharrem başında Beşiktaş'tan denize açıldılar. Sultan bizzat büyük bir gemi ile Yedikule'ye kadar onları yolculadı, sonra onlara dua etti ve döndü. İki serdar gitti ve Anadolu Beylerbeyi onlara katılıncaya kadar

---

[35] Jorga Kıbrıs seferini anlatırken adanın eski başkenti olan Nikosia'nın ilk önce düştüğünü ve onbir aylık kahramanca savunmadan sonra da Kıbrıs'ın en iyi limanının 1 Ağustos 1571 yılında Osmanlı eline geçtiğini yazar. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 145; Klaus Kreiser, 1879 yılına kadar Osmanlı'nın elinde kalacak olan Kıbrıs adasının İstanbul ile Mısır arasındaki en önemli üs olduğunu yazar. bkz. Klaus Kreiser, **Der Osmanische Staat 1300-1922**, München, 2001, s. 28.

[36] Jorga, "adadaki Yunan ruhban sınıfının frenklere karşı çok öfkeli olduğunu ve batıdan gelen bu işgalcileri bertaraf etmek için onlar yerine başlarında Türk sancakları ve subaşıları olmasını tercih ederlerdi. Geçen yıllarda sıklıkla Magosaya gelen Türkleri Kıbrısa efendi olarak getirme planları gizli yapılmıştı." Bkz. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 145.

[37] Âli, Lala Mustafa Paşa'nın Kıbrıs'ın düşman elinden kurtulmasını hep temenni edip dua ettiğini, ancak bu tür fütuhatın genelde veziriazamlara ferman buyrulduğundan, onun talebinin garipsendiğini söyler. Ayrıca Âli, Lala Mustafa Paşa'nın şöyle söylediğini kaydeder: "evveli iman ve âhir-i feth-i Kıbrıs ve Şirvân" ve bununla "kimin söylediğine değil ne söylediğine bak" sözünü hatırlatır. Bkz. Çerçi, c. II, s. 67 (457-1a).

Fenike limanında yaklaşık yirmi gün kaldılar. Sonra ikisi denize açıldılar ve senenin Safer ayında Kıbrıs adasına ulaştılar. Adanın karşı tarafında Tuzla'da demir attılar.

Piyale Paşa üçüncü vezir ve Sultan'ın damadıydı ve Lala Mustafa Paşa'dan her hususta daha yaşlı ve daha büyüktü, ancak o akıllı bir adamdı, dine hizmet dışında bir amacı yoktu. Kaleye serdar tayin edilmiş olması sebebiyle Mustafa Paşa'ya, diğer seferlerde sair deniz emirlerine olduğu gibi ona yardım etti ve itaatte göründü (....)."[38]

### III.3.1. Lefkoşe fethi

"Sonra Serdar ile istişare etti ve önce Lefkoşe kalesini kuşatmakta anlaştılar. Serdar, Mirmiran Siyavuş Behram Paşa'yı ve eyaletini tımar sahipleriyle, gemileri, cephaneyi ve zahireyi muhafaza etmeye tayin etti. Piyale Paşa, geriye kalan gemilerle, kâfirlere yardımı önlemek için, kâfirlerin geçiş yerlerini muhafaza etmeye gönderildi."[39]

"Müezzinoğlu diye meşhur Ali Paşa el-Arnavudî savaştaki cesareti ve güzel tedbiri sebebiyle Lefkoşe muhasarasına kaptan tayin edildi. Serdar önce Kırşehir ve Beyşehir emirlerini otağı nakletmeleri için gönderdi. (Onlar da) Bunun üzerine gittiler. Lefkoşe'ye vardıklarında kâfirler onların konaklamasını önlemek için önlerine çıktılar. Serdar yardım için Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa'yı gönderdi ve kâfirleri yarıp otağı diktiler. Bunun üzerine Serdar geriye kalan asker ile Lefkoşe'ye büyük bir konvoy ile ulaştı, kâfirler dehşete kapıldı. Vardıkları gün kuşatmaya ve savaşmaya başladılar. Yeniçeriler için siper yerlerini hazırladılar."[40]

"Muhasaranın 51. gününde Anadolu ve Karaman askerleri, doğu tarafında elde edilen önlerindeki gedikten kaleye girdiler, bunun üzerine diğer askerler de gediklerden girdi, kaleyi fethettiler, savaşanları öldürdüler, ailelerini ve çocuklarını esir aldılar. Bu Rebiulahirin sekizindeydi..." [41]

---

[38] Âli de, Piyale Paşa'nın mertebece daha üstün olmasına rağmen itaatte bulunduğu, fermana uyduğunu anlatır. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 68; Nuruosmaniye, c. II, vr. 334a; İpşirli, c. I, s. 77-79.

[39] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334a.

[40] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334a.

[41] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334b; Âli Kıbrısın fethini ayrıntılı olarak kaydetmiş, muhtemelen Müneccimbaşı ondan nakilde bulundu. c. II, s. 68-69 da anlatmaya başlıyor devamında da Lefkoşe kalesinin fethinin 51. gün gerçekleştiğini yazıyor. Bkz. Çerçi, c. II, s. 69 (457-2b).

### III.3.2. Girne ve Baf'ın fethi

"Sonra Serdar Girne ve Baf kalelerinin sahiplerine kalelerini eman ile teslim etmeleri için haber gönderdi. Onlar da ona icabet edip kaleleri çatışmasız ve savaşsız teslim ettiler. Serdar da onlara eman verdi ve ileri gelenlerine de ikramda bulundu."[42]

### III.3.3. Magosa fethi

Seferin ertesi yılında Osmanlı donanması tekrar dönüp 1571 yılında Magosa'yı fethediyor.

"Sonra Serdar Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı Dulkadir oğulları askerleriyle Magosa'nın fethine gönderdi."[43]

"Sonra Serdar askerleriyle Magosa'nın kuşatmasına yöneldi. Deniz kıyısında yüksek bir kayanın üzerindeydi, Rebiulahirin onbeşinde Serdar oraya indi. Piyale Paşa tarafından ikiyüz gemi ile onu kuşattı. Serdar, dıştan kaleye girişi engellemek için kalenin etrafına derin bir hendek kazılmasını emretti. Aynı şekilde oradan ona çıkışı emretti.[44] Bu esnada Veziriazam Mehmed Paşa'nın gemisi yandı. Büyük bir kalyondu, Veziriazam onu zahire ile doldurup adaya göndermişti. İçindekiler boşaltıldıktan sonra, ganimetler ve esirlerle doldurulmuş, denize açılmak istediği sırada barut deposunda bir yangın çıkıp, helak oldu ve çevresindeki birkaç gemiyi de yok etti. O gemide asker, tacirler, esirler, Sultan'ın, vezirlerin ve diğer ileri gelenlerin saygın adamları vardı. Esirler ve mallar dışında 800 bakire güzel cariyenin içinde olduğu söyleniyor. Serdar ve diğer askerler bu olaya üzüldüler."[45]

"Saferin altısında Muzaffer Paşa tarafından diğer bir nakab daha atıldı, nakabdan açılan gedikten asker hücum etti, kâfirler onlarla şiddetli bir şekilde çarpıştı ve fetih müyesser olmadı. Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa tarafından bir nakab daha atıldı ve asker kaleye girip kâfirlerle savaştı. Kale çetin ve içinde onbin asker olduğundan maksad hâsıl olmadı. Surlarının içinde bir hendek ve bir tarafında büyük bir top vardı. Her hücumda çok kimse şehid oldu. Bunun üzerine Serdar asker geçsin diye hendeğin yerini doldurmayı emretti. Kaleye hücum ettiler. Kâfirler bu yerin altını kazmışlardı ve barut ile

---

[42] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334b; Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 71 (457-2b).
[43] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334a.
[44] Çerçi, **a.g.e.,** c. II, s. 71-72.
[45] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334b; Âli bu kısmı tafsilatlı anlatmadığı halde Müneccimbaşı tafsilatlı izah etmiş, kalyonda bulunanları kaydetmiştir. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 72-73 (457-3a); İpşirli, c. I, s. 80.

doldurmuşlardı. Hendeğin altında gedik olduğuna ihtimal veremediklerinden dolayı Müslümanlar'dan kimse bunu anlamadı. Bu yerden kaleye hücum ettiklerinde kâfir nakab attı ve onunla bir defada üç bin asker şehid oldu. Bazıları havaya uçarak bazıları da toprağın altına girerek parçalandılar. Bu şehitler: Sultan Süleyman'ın nedimlerinden olan Malatya emiri Ferhad Paşa, Antep, Kars ve Diyarbekir emirleri, birçok safların emirleri ve tımar sahibleriydi. O zamana kadar böyle bir zarar ziyan duyulmadı.[46] Ancak Serdar ve İslam askeri muhasara va savaştan kaçmadı, bilakis ciddiyet ve atılganlıklarını arttırdılar.

Safer ayının yirmi yedisinde İskender Paşa tarafından bir nakab atıldı, asker kaleye girdi ve kâfirlerin elinden zorla birkaç büyük top alıp dışarı çıkarttı. Kalenin surlarında gedikler çoğaldı ve bir günde askerin ilerlemesi arttı. Kâfirler bunu gördüğünde ve kaledeki savaşçılar azaldığında kendilerine gelecek yardımdan ümit kestiler, Rebiulevvelin sekizinde Serdar'dan eman dilediler. Serdar onlara şartlar ve hükümlerle eman verdi. Kalede dört bin savaşçı kalmıştı. Kaleden çıktılar ve onu Serdar'a teslim ettiler. Onları frenk ülkesine teslim etsin diye İslam gemilerinden yirmi çekdiriye bindiler. İslam askeri kalenin burçlarını, surlarını bayrak ve sancaklarla süsledi, onu tekbir ve tehlil ile doldurdular. Serdar hizmette azledilmiş bulunduğundan hâkimiyetini Muzaffer Paşa'ya tevdi etti. Magosa, Girne ve Baf kalelerinin her birine bir sancak beyi tayin etti."[47]

"Magosa kalesinde küçüklü büyüklü 760 top bulundu. Hendeğinin genişliği 110 zira'[48] ve derinliği 29 zira' idi. İçi altı bin ikiyüz kırk zira' idi. Adanın tamamının fethi tamamlanmadı. Ona kadılar, hâkimler, nöbetçiler ve muhafızlar tayin edildi. Magosa hâkimi melun Brağdin (Antonio Bracademus) vedalaşmak ve frenk diyarına dönmeye izin almak için emirlerinden bir grupla huzura girdi. Serdar ondan emanın şartlarını yerine getirmesini talep etti. O şartlar, Müslüman esirlerin teslim edilmesi, onları frenk diyarına taşıyan gemilerin dönüşüne kadar onun yanında rehin kalmasıydı. Melun kaleden çıkışında esirleri öldürdü, akabinde cevapta kaba davrandı ve rehin olarak kalmamada inad etti. Serdar ona şiddetli şekilde kinlendi. Zira, fetihten önce ona boyun eğmek için haber göndermişti, cevabında melun "yardımımız

[46] İslam askerine kurulan tuzağı detaylı olarak Âli de kaydetmiştir. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 72 (457-3a); İpşirli, c. I, s. 80.
[47] Nuruosmaniye, c. II, vr. 335a.
[48] Zira': dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Lügat,** Ankara, 1962, s. 1430.

ulaşacak, aralarına çıkıp askerlerini öldüreceğiz ve onu esir edeceğiz ve önümdeki atla yaya olarak onu yürüteceğim, hendeğe doldurduğu toprağı çıkartmaya onu mecbur edeceğim" ve buna benzer saçmalıklar söylemişti. Şartları yerine getirmeyip cevapta da kaba davranınca, Serdar o an öfkelendi ve onun ve emirlerinden yanında olanların tutuklanmasını emretti. On kişiydiler. Sonra kaleden çıkanların esir edilmesini emretti. Esir edilip gemilere hizmet etmeleri için dağıttılar. Cuma günü namaz için bindiğinde Magosa hâkiminin getirilmesini emretti, Serdarın atı önünde yaya olarak yürüttü. Sonra ona emretti ve Serdar Cuma namazıyla meşgulken onu hendekten toprak çıkarmaya zorladı. Sonra Serdar adı geçen melunun sarayına girdi, meydanında dikilmiş iki tahta ve üzerlerinde kancalar ve kelepçeler gördü. Onlardan sordu, onlar da melunun o ikisi ile Müslüman esirlere işkence ettiğini haber verdiler. Onu (melunu) emretti, getirildi, iki tahtaya bağlandı ve diri olarak derisi yüzüldü.[49] Sonra toprakla dolduruldu ve iki tahta üzerine asıldı, cesedi dört parçaya ayrıldı ve her bir parçası kale burçlarından birine asıldı."[50]

Fetihten sonra Kıbrıs, İçel, Tarsus ve Kozan sancaklarının ilavesiyle bir beylerbeyliği haline getirilmiştir. Ada imar edilip, iktisadî durumu bozulan halkın bazı vergileri kaldırılmış ve Anadolu'dan buraya Türk nüfusunu arttırmak için halk getirilmiştir.[51]

### *III.4. Rus Ülkesine Sefer*

"Bu sene (980/1572) Tatar Hanı Devlet Giray Han menhûs Rus ülkesine sefer düzenledi, öylece İdil (Don) nehrini geçti ve yağmalayarak, saldırarak, yakıp yıkarak, esir alarak Rus diyarına ulaştı. Sonra sağ salim ve ganimetle döndü."[52]

---

[49] Jorga da bu hadiseyi anlatıyor ve Brağdin'in derisinin İstanbul'a gönderildiğini yazıyor. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 145.

[50] Nuruosmaniye, c. II, vr. 335a; Âli bu kısmı çok ayrıntılı olarak anlatır, Serdar'ın Magosa hakimine yaptığı işkencenin verilen emana uymadığı hususundaki şayia üzerine kendisinin de bizzat serdara olan biteni sorduğunu ve ondan melun Magosa hakiminin yaptıklarını öğrendiğini ve bunu hakettiğini yazar. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, s. 76-79.

[51] Jorga Osmanlının Kıbrıs adasını almasının ona bir kazancının olmadığını, bilakis Bâb-ı Âli'nin yıllık üzerine fazladan ödemesi gerektiğini yazıyor. Aynı zamanda da, doğu sularında Osmanlının egemenliği garantilenmiş olduğunu, "artık Osmanlılar Akdenizin hakimleri olmuşlardı", diye yazar. Bkz. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 147.

[52] Nuruosmaniye, c. II, vr. 335b.

### *III.5. Mekke Şerifi'nin Bazı Bölgeleri İtaat Altına Alması*

"Bu sene (980/1572) Mekke emiri Hasan b. Ebî Numâ Sultan'ın izni ile Hile, Remzan ve Revan'a yöneldi. Oranın halkı onlarla savaştı. Şerif onlara galip geldi. Bazıları öldü, bölge ele geçirildi ve geriye kalan halk itaat etti. Orada kendisi imamlar ve idarecileri nasbetti. Sonra Mekke'ye döndü. Bunu Bâb-ı Âli'ye arzetti."[53]

### *III.6. Donanma İle Venedik Kalelerinin Fethedilmesi*

"Sultan, kâfirlerden intikam almak için İslam gemilerinin arttırılmasını ve mühimmatının tamamlanmasına özen gösterilmesini emretti. Bahara 258 çekdiri ve 12 mavna techiz edildi ve hazırlandı. Kaptan Ali Paşa'ya teslim edildi ve üçüncü Vezir Piyale Paşa Serdar kılındı. 981/1573 yılının Safer'inin ikisinde Beşiktaş'tan büyük bir cemaatle çıktılar ve kâfirlerin donanmasıyla karşılaşmaya azmettiler. Ondan ne bir iz ne de bir haber göründü. Sultan donanması Puglia[54] diyarına gitti, birçok kale aldılar, köy ve kasabalarını tahrip ettiler, pek çok ganimet ve esir aldılar. Sonra Venedik elinde olan kalelere yöneldiler. O vakit Serdara Rikâb-ı Âli'den, Sultan'dan eman diledikleri ve af dileyip barış istedikleri için, onları Venedik ülkesine yönelmekten nehyeden ve İspanya ülkesine yönelmelerini emreden ferman ulaştı. Serdar İnebolu ve Cecele tarafına yöneldi. Gemiler ters bir rüzgar ile karşılaştı, kış da yakındı. Saltanat diyarına döndüler ve oraya sağ salim ve ganimetle ulaştılar. Kaptan ve Serdar Rikâb-ı Âli'ye hediyelerini takdim ettiler ve Sultan da onlara büyük ikramlarda bulundu."[55]

### *III.7. Tunus, Halkulvâd'in (Goletta) ve Betbûn'un fethi*

Tunus'un İspanyollar tarafından zaptedilip, hükümdarlığının da Mavlay Hasan'ın oğlu Muhammed'e verilmesi üzerine II. Selim 1574 yılında Sinan Paşa ile Kılıç Ali Paşa'yı göndererek Tunus'u geri aldı. Tunus yeni bir beylerbeylik olarak Ramazan Paşa'ya verildi. Tunus'un da bir eyalet yapılmasıyla batı Akdeniz'de Türk hâkimiyeti güçlenmiş oldu.[56] Müneccimbaşı'nın kaydettiği fetihler arasında yer alan Halkulvâd ve Betbûn şöyle zikredilir:

---

[53] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Âli, bu bölgelerin daha önce kimseye itaatleri ve boyun eğmeleri yokken onları itaat altına aldığını kaydeder. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 88 (461b).
[54] Puglia: Bugün İtalya'nın güney sahillerinde yer alan Bologna şehridir.
[55] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a.
[56] Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 87 (461b) Turan, **a.g.m.**, s. 439.

"Sultan rikâbı ile Venedik sulh yaptığında Sultan, Sultan donanmasındaki askerin gidip İspanya kâfirlerinin ellerinden Tunus ve Halkulvâd kalesini geri almasını emretti. Çünkü melunlar geçen sene onu istila etmişlerdi. Celil Vezir bahara, iki yüz altmış sekiz çekdiri, onbeş mavna ve onbeş de büyük kalyon, kürekçi, levend, top ve sair ihtiyaç olan mühimmatın tamamıyla hazırladı. Esirler ve suçlular hariç 48 bin kürekçi vardı. Onları Kaptan Ali Paşa'ya teslim etti ve yedinci vezir Yemen Fatihi Sinan Paşa'yı Serdar tayin etti. Muharrem'in başında 982/1574 yılında İstanbul'un limanından batı ülkelerine doğru yola çıktılar, Kalavorya sahillerine ulaştılar ve orayı tahrip ettiler. Sonra Misine'ye ulaştılar ve orayı yağmaladılar. Kâfirlerin büyük bir gemisiyle karşılaştılar, onu aldılar ve içindeki herşeyi ganimet olarak alıp, sonra onu yaktılar. Sonra Arap kara topraklarına ulaştılar ve Halkulvâd kalesini Rebiulahirin ikisinde kuşattılar. Kuşatmaya Sabık Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa, bekâr yeniçeriler ve sair kapıkulu ile Trablus Beylerbeyi Mustafa Paşa tayin edildi. Kuşatma ve çarpışma, Cemaziyel-evvelin altıncı günü (kale) zorla fethedinceye kadar 33 gün sürdü. Burçlarına bayraklar diktiler ve kâfirlerin hâkimini esir ettiler. Aynı şekilde, kâfirlerin o ülkeye tasallutuna sebep olan Tunus sahibi Muhammed el-Hıfsî'yi esir aldılar. Orası alındı ve fetih günü beş bin kâfir savaşçı öldürüldü. Onlardan iki bin esir alındı. Ganimetler çoktu ve esirler gemilerin kürekçilerine ilave edildi. Halkulvâd kalesini kâfirler çok iyi tahkim etmişlerdi. Serdar yıkılmasını ve taşlarının denize atılmasını emretti ve bu yerine getirildi. Sonra Tunus'u ve aynı şekilde kâfirlerin inşa ettiği Betbûn kalesini kuşatmaya gittiler. Kuşatmasından günler sonra fethettiler. İçinde buldukları kâfirleri öldürdüler ve onlardan esir olmaya uygun olanları esir ettiler. Fetih tamamlandığında ve kalenin beylerbeyi, dizdar ve nöbetçi muhafızları gibi ihtiyaçları düzenlendiğinde Serdar ve Kaptan saltanat diyarı tarafına sağ salim ve ganimetle döndüler. Yılın Recebi'nin başında oraya ulaştılar."[57]

[57] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Âli de bu şekilde izah eder, ancak devlete ulaştıkları ay olarak "Şaban'ın ğurresinde" diye yazar, Müneccimbaşı ise bir ay öncesini, yani Receb'in başı olarak kaydetmiştir. Muhtemelen Müneccimbaşı başka bir kaynaktan aldı. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 89-90 (461b-462a); İpşirli, c. I, s. 91-94.

### *III.8. Sigetvar Kalesine Yapılan Saldırının Püskürtülmesi*

"Bu sene (982/1574) iki bin kâfir Sigetvar kalesine saldırdı. Onların karşısına Kula Beylerbeyi Cafer Paşa beş yüz savaşçı ile çıktı ve onları püskürttü. Çoğu öldürüldü ve geriye kalanlar esir edildi. Onları, ölülerin başı ve indirilmiş bayrakları ile Bâb-ı Âli'ye gönderdi."[58]

## IV. Sultan II. Selim Döneminde Önemli Olaylar ve Bıraktığı Eserler

### *IV.1. İnebahtı Hezimeti*

Kıbrıs zaferi Sokullu Mehmed Paşa'nın korktuğu gibi neticelendi. Papalık, Venedik ve İspanya Osmanlıya karşı üçlü bir ittifak kurdu. Bu ittifaka Malta şövalyeleri ve bazı prenslikler de katıldı. Bu ittifak İnebahtı'da Osmanlı donanmasını yenerek büyük zayiat verdirdi. Düşman da büyük zayiata uğradıklarından bir istilaya teşebbüs edemeden kendi üslerine çekildiler.[59] Müneccimbaşı olanları şu şekilde nakleder:

"İslam gemilerinde savaşçı ve kürekçiden az bir sayı dışında kimse kalmadı. İslam gemileri İnebahtı limanına döndü. Kâfirlerin gemilerini hazırladıkları, savaşçılarla doldurdukları ve Sultan donanması ile savaşmaya yöneldikleri haberi ulaştı. Serdar, Kaptan ve sair emirler toplandı ve bu hususta müşaverede bulundu. Pertev Paşa gemilerin ganimetlerle dolu olduğunu, bununla birlikte içinde savaşçı ve kürekçi az kimse bulunduğunu söyledi. (Doğru) Görüş kalenin altından çıkmamaktı, ancak Kaptan Ali Paşa cellad, cesur, tedbirsizdi, bunun üzerine fermanlar ibraz etti. O (fermanlarda) nerede karşılaşırlarsa kâfirlere mukabelede bulunulması, onda ihmal ve terk durumunda ölüm ve azletmeyle tehdidler vardı. Pertev Paşa sustu ve askere Kaptan Ali Paşa'yı zikredilen özürle karşılaşmaktan alıkoymaları söylendi. Pertev Paşa da karşılık vermeye işaret etti. Fermanlar ibraz oldu ve herşeye rağmen İnebahtı limanından çıktılar. Kâfirlerle 979/1571 yılı Cemaziel-evvelin onyedisi Pazar günü Preveze karşısında karşılaştılar. Sabahtan akşama kadar savaştılar. Çarpışmada Kaptan öldürüldü, çocukları ve etbaı panik içinde

---

[58] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a.

[59] Turan, **a.g.m.**, s. 438-439; Jorga, bu deniz seferinde batılılardan kimlerin ne maksadla yer aldığını detaylı olarak yazıyor. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 151-153. İnebahtıdan sonra olanlar için de "sanki Türkler Lepanto savaşını kazanmışlar gibi," diye yazar. Yani Türklerin karlı çıktıklarını, onlara karşı birleşen Avrupa'nın bir bir dağıldığını ve anlaşmazlığa düştüğünü, her birinin de ayrı ayrı barış görüşmeleri için elçilerinin gizli olarak İstanbul'da çalıştığını ifade eder. Bkz. Jorga, c. III, s. 156-157.

esir edildi. Kâfirler İslam gemilerinden, içinde bulunan Müslümanlar, alet, edevat ve mühimmatla birlikte 190 gemi aldılar. Bu savaşta çok kimse şehid oldu ve birkaç bin esir edildi. Birkaç gemi karaya çarptı, onların içinde bulunanlar kurtuldu. Gemi ise içinde bulunan mal ve değerli eşyalarla harap oldu. Serdar'ın gemisi de karaya çarptı, büyük bir zorluktan sonra az adamı ile kurtuldu.

Cezair Beylerbeyi Oluç Ali Paşa ise, bütün gemilerini toplayarak harpten savaşçı olarak çıktı. Gemilerine herhangi bir zarar dokunmadı, bilakis helak olan ve alınan gemilerden kendini denize atan Müslümanlar'dan çok kimse kurtardı. Kâfirlerin gemilerinden pek çoğunu tahrip etti. Sonra Allah'ın yardımı ile gemilerinin tamamı ile kurtuldu. İslam gemilerinden birşey kurtulmadı ve uzun zamandan beri denizde İslam ehline isabet eden bunun gibi büyük hasar duyulmadı."[60]

### *IV.2. Donanmanın Yenilenmesi*

İnebahtı (Lepanto) hezimeti İslam âleminde büyük bir hüzne sebebiyet vermiş ve Sultan II. Selim yeni bir donanmanın oluşturulmasını emretmiştir. Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa bizzat işi üzerine alarak yeni donanmanın bahara yetiştireceğini vaadedip Sultanı teselli etmiştir.[61] Müneccimbaşı donanmanın yeniden inşasını şu satırlarla ifade etmiştir:

"Bu acı ve kederli haber Sultan rikabına ulaştığında, İslam ehlinin geneli matem tuttu ve çok kederlendi. Sonra Veziriazam Mehmed Paşa Sultan'ı teselli etti ve ona bahara kadar büyük bir donanma hazırlamayı taahüd

---

[60] Nuruosmaniye, c. II, vr. 335b; Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 80-82 (459a-459b); İpşirli, c. I, s. 82; Jorga, 6 Ekim 1571 yılında vuku bulduğunu ve hristiyan kölelerden kürekçilerin de bu zaferde paylarının olduğunu kaydediyor. Bkz. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 152, ayrıca ganimet dağılımı esnasında da bu koalisyon güçleri arasında ciddi bir gerginliğin olduğunu, öyle ki ikinci bir savaş olma olasılığından konuşulduğunu yazmakta. Sultan II. Selim ve müşavirinin bu yenilgiye fazla büyük kıymet atfetmediklerini, Osmanlı sistemi içinde birkaç ay içinde yenisini yapacak güçte olduklarını, aynı şekilde donanmanın zayıf yönlerini de gördüklerini, bu yenilgiyi küçük göstermek için de "birkaç kadırga düşman tarafından ele geçirildi, hristiyanların elde ettikleri zaferin tümü bu" şeklinde söylendiğini kaydeder. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 153.

[61] Turan, **a.g.m.**, s. 438-439; Jorga yeni donanmanın oluşturulmasını şu şekilde ifade eder: 300 sancaktan her biri efendisinin hizmetine bir kadırga sundu. "Tek bir kuruş vermeden" Sultan yeni bir donanmaya sahip oldu. Bu gerçek, saltanatın muhteşem organizasyonu ve kabiliyeti, Venediklerle bir barışa aracı olmak isteyen Fransız elçisini de ikna etti. Jorga, c. III, s. 154; Kreiser, donanma yeniden kurulabildi, ancak gemi mürettebatı eksikti ve savaş tekniği gelişimini kavramaya hazır değildi, demektedir. Kreiser, **a.g.e.**, s. 28.

etti. Kaptanlığı da Oluç Ali Paşa'ya arzetti ve lakabı "Oluç"'u "Kılıç" olarak değiştirdi. Fermanlar ve ona yöneltilen buyruklar da bu şekilde yazıldı. Celil Vezir işe canla başla girişti ve bahara 234 çekdiri ve 8 mavnayı, gerekli bütün levazım ve ihtiyacı en iyi şekilde hazırladı ve Kaptan Kılıç Ali Paşa'ya teslim etti.[62] 980/1572 yılının Safer'inde onunla Akdenize çıktı.

Navarin'e ulaştığında Venedik kâfirlerinin donanması ile karşılaştı, her iki donanma da saldırmaya cesaret etmedi ve kâfirlerin donanması başka bir tarafa gitti. Ali Paşa da onu takip etmedi. Bazı ileri gelenler neden takip etmiyorsun onları dedi, o da "henüz geçen olayın korkusu adamlarımızın kalplerinden çıkmadı, bize kâfirlerin kaçması ve ellerimizin arasında onları terketmek bize bir nimet." Sonra kâfirlerin donanması İspanya donanmasıyla anlaştıktan sonra üzerlerine doğru döndüler. Müslümanlar'ın Kaptanı, biraz önce zikredilene binaen, Moton (Modon) limanına girdi ve orada korundu. Birkaç gemiyi liman halkını korumayla görevlendirdi. Kâfirlerin donanması geldi, birşeye kadir olmadılar. Birkaç gün sonra ülkelerine döndüler. Ali Paşa limandan çıktı ve kış yaklaşıncaya kadar o civarda dolaştı, sonra da sağ salim İstanbula döndü.[63]

Sultan, kâfirlerden intikam almak için İslam gemilerinin arttırılmasını ve mühimmatının tamamlanmasına özen gösterilmesini emretti. Bahara 258 çekdiri ve 12 mavna techiz edildi ve hazırlandı. Kaptan Ali Paşa'ya teslim edildi ve üçüncü Vezir Piyale Paşa Serdar kılındı. 981/1573 yılının Saferi'nin ikisinde Beşiktaş'tan büyük bir cemaatle çıktılar ve kafirlerin donanmasıyla karşılaşmaya azmettiler."[64]

### *IV.3. Endülüs Müslümanları'nın Yardım Talebi*

İspanyolların Gırnata ve Endülüs'e saldırması üzerine Osmanlı'dan yardım isteyen Müslümanlar'a yardım vaad edildiyse de Kıbrıs seferi ve İnebahtı hezimeti yüzünden yardım gönderilemedi. Müneccimbaşı bu durumu şu şekilde izah ediyor:

---

[62] Âli Müneccimbaşı'ndan farklı olarak yeni donanmadan "200 pare kadırga ve mavna" olarak bahseder. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 83 (459b); İpşirli, c. I, s. 84.

[63] İpşirli, c. I, s. 87; Jorga, İspanyollar'ın Türk gemilerinin karşısına çıkmadığını, tek bir top atmadan Piyale Paşa'nın 2 Kısım'da İstanbul'a döndüğünü, Kılıç Ali Paşa'nın ise daha Moton'da kaldığını ve Navarin'de yeni bir kale yaptırdığını, yazar. bkz. Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 157.

[64] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Âli, Müneccimbaşı'ndan farklı olarak, "Piyale Paşa ile Kaptan Kılıç Ali Paşa'nın ikiyüz parça gemi ile İspanya'nın Mesine adasına gittiğini" yazar. Çerçi, c. II, **a.g.e.**, s. 87 (461a).

"Bu sekizinci senede yani 978/1570 yılında rikâbı âliye Endülüs adasındaki Müslümanlar'dan yardım isteği ulaştı. Bu, İspanya frenkleri -Allah onları mağlup etsin- Endülüs ülkesinin tamamına saldırıp Müslümanlar'ın elinden aldıklarında, Müslümanlar'dan büyük bir çoğunluk onlara haraç ödeyerek kafirlerin raiyeti kaldı. İspanya Lutheran taifesi, yani kendi milleti içindeki mülahide ile meşgul olduğunda, Endülüs adasındaki Müslümanlar fırsat buldu ve Beni Ahmer Kralları oğullarından Kral Muhammed adında bir şahıs etrafında birleştiler ve onu başlarına seçtiler. Gırnataya saldırdılar ve ele geçirdiler. Aynı şekilde el-Hadrâ adasını zapt ettiler. Onlarla kâfirler arasında peş peşe harp oldu. Zafer Müslümanlar'ındı. Ancak onlar gün gün zayıflıklarının arttığını gördüklerinde Sultan Selim Hân'ın rikâbına ondan yardım istemek ve imdad talep etmek için (adam) gönderdiler. Onun üzerine Sultan onlara Kıbrıs adasının fethinden sonra yardım ve medet vaadetti. Ancak İslam gemileri fetihten sonra isabet aldı ve vaadini yerine getirmek ve yardım göndermek mümkün olmadı."[65]

### *IV.5. Mutfağın Yanması*

Sultan II. Selim'in vefat yılı olan 1574 yılında saray mutfağı yanmış ve Müneccimbaşı kaydettiği hadiseler arasında bu yangını şu şekilde zikretmiştir.

"Bu sene Sultan mutfağı ve amirliğin kileri yandı. Telef olanın Mısır'dan tedarik edilmesi emredildi. Hazinedar başı Hadım Mesih Paşa, kilerin gereksinimlerine vakıf olmasından dolayı Mısır eyaletine tayin edildi ve Mısır'a gönderildi.[66]

Selânikî Mustafa Efendi, bu hadise vuku bulduğunda Sultan'ın Beykoz bahçesinde bulunduğunu, (mutfağın yandığını) haber aldığında hemen gelip ağladığını ve "bu alâmet dedem merhûm Sultan Selim Hân-ı mağfûre Edirne Sarâyı matbahında vâki' olmıştı. Anlar da saltanat seririnde çok eğlenmemişdür" dediğini nakleder. Sultan bu hadiseyi ölümünün yakın olduğuna hamletmiştir.[67]

---

[65] Nuruosmaniye, c. II, vr. 334b; Âli de, Kıbrıs adası fethi nedeniyle gerekli olan mühimmattan sebep yardımın mümkün olmadığı ve Sultan'ın işler bertaraf olunca yardım için donanmayı göndereceğini bildirdiğini yazıyor. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 65/ (456b).

[66] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 90 (462a).

[67] Bkz. İpşirli, **a.g.e.**, c. I, s. 90.

### *IV.6. Harem ve Etkisi*

Kendinde sonra tarih sahnesinde aktif rol alacak harem kadınlarının onun döneminde henüz yerlerini almadıklarını söyleyebiliriz. Kendinden önce aktif olan Sultan'ın annesi Hürrem Sultan'ın da önceden vefat etmiş olması, yine Sultan'ın eşi ve Sultan Murad'ın annesi Nurbânû Sultan'ın henüz saltanata müdahil olmaması, belki bu dönemde kadınlar saltanatının sönük olduğu kanaatini doğurur. II. Selim döneminde, güçlü bir kişilik olarak bildiğimiz ve adı cülus bahşişlerinde geçen kızkardeşi ve Kanunî'nin tek kızı Mihrimah Sultan'ın da Müneccimbaşı tarihinde bahsi pek geçmez. Ancak, belki Sultan'ın dadısı ve nedimelerinden Hubbi Hatun'u burada zikredebiliriz. Satır aralarında Paşalara şefaatçi[68] olarak gördüğümüz Hubbi Hatun'un II. Selim üzerinde etkisi olduğu muhakkaktır.[69]

### *IV.7. Sutan II. Selim'in Bıraktığı Eserler*

Sultan Selim'in bıraktığı eserler İslam âlemi için önemi haizdir.[70] Müneccimbaşı bunlardan bazılarını kaydetmiştir.

#### IV.7.1. Büyükçekmece Köprüsü Yapımının Tamamlanması

"Bu yıl Büyükçekmece köprüsünün yapımı tamamlandı. Ona mağfur Sultan'ın emriyle girişilmişti. Tamamı Sultan Selim Han'a arzedildiğinde saltanat diyarından Edirne'ye yanına çıktı. Köprüden geçtiğinde işçilerine ve mübaşirlerine ihsanda bulundu. Sonra Edirne'ye gitti ve orada kışladı."[71]

#### IV.7.2. Ayasofya Camii'nin İki Minare Ve İki Medrese İle Tahkimi

"Bu sene (980/1572) Ayasofya civarındaki evler sahiplerinden satın alındı, yıktırıldı. İçinde iki medrese ve iki minare inşa edilmesi emredildi. Böylece minareleri dört oldu. Ayasofya'nın kubbesi temellerle yanlardan ve

---

[68] Bkz. Nuruosmaniye, c. II, vr. 333b.

[69] Jorga, II. Selim için değerli bir uğraşın, dadısı, Ahmed'in annesi ile sohbet edip şah oynamasıydı, diye yazar. Ancak dadısının adını vermez. Bahsedilen dadının Hubbi Hatun olduğu muhtemeldir. Bkz. Jorga, **a.g.e.**, c. II, s. 164.

[70] Bu makalede Müneccimbaşı tarihinde yer alan eserleri kaydettik, ancak Müneccimbaşında bulunmayan eserleri de mevcut. Tamamı için bkz. ayrıntılı olarak eserleri için Emecen, **a.g.m.**, s. 418; İpşirli, **a.g.e.**, c. I, s. 94-95.

[71] Nuruosmaniye, c. II, vr. 333b.

bu binalar altından sağlamlaştırıldı. (Söz konusu) İki medrese hariç, zira o, inşasına başlamadan önce vefat etti."[72]

### IV.7.3. Mekke'de Harap Olan Su Yollarının Yapımı

"Bu sene (980/1572) Mekke'ye 'Arafat[73] suyu ulaştı. Halkı suyunun bolluğu ile nimetlendi ve Osmanlı devletinin devamı için dua etti. Bir kısmına Sultan Süleyman Hân -Allahın rahmeti ve rızası üzerlerine olsun- zamanında başlanmıştı. Onların hedeflerine ulaşmaları onyedi senedeydi. İki Sultan tarafından da büyük hazineler harcandı."[74]

### IV.7.4. Mescid-i Haram'ın Yüksek Kubbelerle Tezyini:

"Bu sene (982/1574) Sultan Mescid-i Haram'ı taş ve kireç ile inşa etmeyi emretti. Ondan önce ahşaptandı ve yıkılmaya yüz tutmuştu. Bunun üzerine yüksek kubbelerle inşa edildi, kubbeleri yükseltildi. Bu, günümüzdeki binasıdır. Allah'ım bize ziyaretini kolaylaştır." [75]

## *IV.8. Müneccimbaşı'nda Yer Almayan Dönemin Önemli Hadiseleri*

### IV.8.1. İstanbul'da Büyük Yangın

Selâniki, İstanbul'da 976/1568 yılında büyük bir yangının vûku bulduğunu yazar. Yangının bir gün bir gece sürdüğünü ve Yeniçeri ağasının hasta olması nedeniyle Yeniçerilerin kendi faydalarına çalıştığını, halka zarar verdiğini kaydeder.[76]

### IV.8.2. Açe'nin Yardım Talebi

Açe Sultanlığı'nın Portekiz saldırılarına karşı yardım isteğine cevap vermek üzere asker ve mühimmat hazırlandığı ve Yemen hadiseleri yüzünden bu kuvvetin gönderilmesinin tehir edildiği kaydedilenler arasında.[77]

---

[72] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 86 (461a).

[73] Kimi kaynaklarda 'Arafat yerine 'Araka yazılmış. "fe" harfinin noktası iki nokta okunduğunda "kaf" harfi olarak okunmuş olabilir.

[74] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Âli, su yollarının yapımı için: "yıllarca çok mal sarfederek yaptıkları bu büyük hayratın kendilerinden önce hiç bir Sultana nasip olmadığını, Sultan Süleyman'ın başlattığı ve oğlu II. Selim'in tamamladığı bu işin onlara nasip olduğunu", yazar. Bkz. Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 88-89 (461b).

[75] Nuruosmaniye, c. II, vr. 336a; Çerçi, **a.g.e.**, c. II, s. 85 (461a).

[76] İpşirli, **a.g.e.**, s. 76-77.

[77] Turan, **a.g.m.**, s. 437-438.

### IV.8.3. Edirne Sultan Selim Cami İnşası

Sultan II. Selim'in günümüze kadar gelen en önemli eseri şüphesiz Edirne'de yer alan Selimiye Camii'dir. Bu cami dışında Lefkoşe ve pek çok yerde cami ve hayrat inşa ettirdiği bilinmektedir.[78]

### Sonuç

Sultan II. Selim, pek çok Osmanlı Sultanı'nın başaramadığını kendi dönemine sığdırmış ve İslam dünyasına ciddi katkılarda bulunmuştur. Özellikle Kanunî'den sonra İslam dünyasının hamisi olduğunu unutturmamış, doğuda ve batıda ihtiyaç duyan İslam coğrafyasının yardımına koşmuş ya da imkânlar nispetinde yardım etmiştir.

II. Selim'in dönemi hakkında, genelde yetkilerini vezirine devrederek sözde saltanat işlerine karışmadığı, bizzat yürütmediği yorumları öne çıkmaktadır. Ancak kaynaklardan anlaşılan, onun vezirinin isteği dışında da bazı icraatlarda bulunduğudur. Fetihler konusunda ciddi adımlar atmıştır. Yine İnebahtı'daki hezimetinden sonra donanmanın yeniden kurulmasının bizzat takipçisi olmuştur. Doğu ve batı dünyası ile yaptığı sulh anlaşmaları, onun farklı bir dış politika yürüttüğüne ve atalarının fetih politikasını bıraktığına delil olarak gösterilse de, dönemindeki girişimler ve fetihler aslında bu iddiaların doğru olmadığını göstermektedir. Ayrıca o, bu anlaşmaların ihlali hususunda fırsat kollamış ve yaptığı seferleri haklı ve meşru göstermiştir. II. Selim'den önce sultan olarak tahta namzed kardeşlerini bekleyen ve daha ehil gören tarihçilerimiz, bu dönemi fetihler hususunda akim ve sefahat dönemi olarak tanımlamışlardır. Oysa tahkik edilen metinden anlaşılmaktadır ki, bu dönem pek de durağan geçmemiş ve yeni fetihler yapılmıştır.

### KAYNAKÇA

AĞIRAKÇA, Ahmet: *Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendinin Tarihi Camiu'd-duvel dışında kalan ve İstanbul Kütüphanelerinde bulunan bazı Yazma eserlerinin tavsifleri, (TED), sayı: XIII, İstanbul, 1987, S. 335-350.*

_____*: Camiu'd-duvel: Osmanlı Tarihi (1299-1481), İstanbul, 1995.*

ARSLAN SÖZÜDOĞRU, Hatice: *Müneccimbaşı als Historiker*, Berlin, 2009

[78] Turan, **a.g.m.**, s. 440.

_____: *Tarihçi Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah ve Eseri Cami'u'd-Düvel'in Son Kısmı Hakkında Yeni Bulgular*, Ekev Akademi Dergisi, s. 349-359, yıl: 13, sayı: 40, Erzurum, Yaz: 2009

ÇERÇİ, Faris: *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmet Devirleri,* Kayseri, 2000

DEVELLİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca - Türkçe Lügat*, Ankara, 1962

EMECEN, Feridun: "Selim II", *DİA*, c. XXXVI, s. 414-418

GÖKBİLGİN, M.Tayyib: "Müneccimbaşı", *İA*, c. VIII, İstanbul, 1960, s. 801-806.

İBŞİRLİ, Mehmet, *Selaniki Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, İkinci baskı, Ankara, 1999

JORGA, Nikolai: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha, 1910

KAZICI, Ziya: *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul, 2011

KREİSER, Klaus: *Der Osmanische Staat 1300-1922*, München, 2001

SÜREYYÂ, Mehmed: *Sicill-i Osmanî*, haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, İstanbul, 1995

TURAN, Şerafettin: "Selim II.", *İ.A*., c. X, s. 434-441

**V. Tahkik**

السلطان سليم خان[79] بن سليمان بن سليم بن بايزيد ابن محمد بن مراد بن محمد بن بايزيد بن مراد بن أورخان ابن عثمان الغازي، كان مولده في ثاني شوال سنة 930، وجلوسه على سرير السلطنة في تاسع ربيع الأول من سنة 974، ووفاته بإستنبول وقت الزوال من يوم الاثنين الثامن والعشرين من شعبان سنة 982، وعمره 52 سنة، ومدة سلطنته 8 سنين وخمسة أشهر وخمسة عشر يوما، دار سلطنته إستانبول، حليته: حليما، كريما، حسن السيرة، صاحب طبع مستقيم، له نظم بالتركية كأبيه وجدّه، كان قد فوض الأمور كلها إلى وزيره وصهره محمد پاشا، ولم يكدر خاطره باشغال سلطنته، ولم ينقص عيشه بتوجيه الخاطر إلى صوبها ولم يترك مباشرته مع الظرفاء ومنادمته مع الندماء في مدة سلطنته لا ليلا، ولا نهارا، لا صيفا، ولا شتاء، وأما أولاده الكرام، فمنهم أسنهم: السلطان مراد، والسلطان سليمان، والسلطان عثمان، والسلطان .....[80] والسلطان .....[81] قتل الخمس منهم عند جلوس أخيهم السلطان مراد، يأتي في محله.

وكان السلطان سليم خان في أيالته مغنسا عند وفاة والده، فوصل إليه الخبر وبادر إلى جانب دار السلطنة، فوصل إليها في تاسع ربيع الأول من سنة 974، فتشرف أولا بزيارة حضرة أبي أيوب الأنصاري رحمه الله[82]، وكان قد استقبله حافظ إستنبول إسكندر پاشا، وشيخ الإسلام أبو السعود أفندي،

---

[79] (أ): -.
[80] بياض في الأصل.
[81] بياض في الأصل.
[82] (ب،ن): -.

وقاضي البلد أحمد أفندي الشهير بقاضي زاده مع سائر العلماء وأعيان البلد، فدخل معهم من باب أدرنة إلى إستانبول وزار مقابر أجداده، ثم نزل في السراي وأقام فيه ثلاثة أيام للإستراحة، ثم توجه إلى صوب العسكر من طريق قلبه وصوفية، ولقي العسكر يوم دخولهم بلغراد، وكانوا قد تزينوا ورتبوا الموكب السلطاني على الرسم، فتوجه السلطان الجديد أولا إلى العجلة التي فيها نعش والده باكيا صائحا، فتحير العسكر لما رآه إذ كان لم يعلم أحد موت السلطان إلى أن رأوا السلطان الجديد، فظهرت من جميع العسكر صيحة هائلة تشعر بقيام القيامة، ثم استرجعوا وقبلوا الأرض بين يدي السلطان الجديد، ودعوا له بطول العمر ودوام السلطة، ولما دخل بلغراد وجلس على سرير والده هناه الأعيان بالسلطنة وبايعوا له، ثم صلوا على السلطان المغفور وأرسل السلطان سليم مع كليون علي پاشا المعزول عن أيالة مصر إلى صوب إستنبول، ولما قرب النعش من إستانبول استقبله الأعيان والأشراف بالتسبيح والتهليل وأدخلوه البلد وصلّى عليه نقيب الأشراف السيد محترم، ثم دفنوه في حديقة الجامع، ثم بني عليه قبة، وكان المرحوم درة تاج السلاطين العثمانية، عاقلا، عادلا، كثير الجهاد، حتى توفي مجاهدا، وكان له شعر لطيف بالتركية والفارسية يتخلص بمحبي.

ولما أرسل السلطان الجديد نعش والده ارتحل هو أيضا في عقبه إلى صوب دار السلطنة إستنبول، فدخلها في يوم سعيد من جمادى الآخرة في موكب عظيم ملوكي، وظهر من اليكيچرية سوء أدب يوم الدخول في طلب عطية الجلوس، فعفا عنهم السلطان الحليم وأعطاهم عطياتهم في غد يوم الدخول، وكذا أخرج العطيات إلى جميع العسكر والأعيان والأشراف على الرسم والقانون، فأعطي شيخ الإسلام ستين ألف درهم مع فروة سمورية ولقاضي العسكر المنصور، لكل منهما ثلاثين ألفا مع خلعة سراسرية، ولكل معزول من قضاة العسكر خمسة عشر ألفا مع خلعة، ولقاضي إستنبول عشرة آلاف مع صرف ولكل من قاضي أدرنة وبروسة تسعة آلاف مع صرف[83] وللمعزولين من قضاة البلاد الثلاثة ثمانية آلاف مع صرف، ولقضاء حلب والشام لمنصوبهم ومعزولهم سبعة آلاف مع صرف، وللأزبي منهم على حسب مراتبهم ولمدرّسي الستين سبعة آلاف مع صرف، ولمدرّسي الثمانية ستة آلاف مع صرف وللأزبي منهم بمراتبهم، وشرف في الديوان الأول بعد الدخول إلى إستانبول بقبطان الغازي بياله پاشا، ومير ميران أناطولي زال پاشا بالوزارة، وفوض بكلربكية أناطولي إلى لالا حسين پاشا، ثم بلغه أن ابن عليان من أمراء عرب البصرة قد جمع جمعا عظيما وشرع في الفساد والغارة على تلك البلاد، فأرسل إلى مير ميران بغداد إسكندر پاشا الچركسي، وجعله سردارا على عساكر بصرة، وشهر زور، وكردستان، وأرسل إليه أيضا ألفي يكجري، فسار إسكندر پاشا إلى دفع غائلة ابن عليان، وحاربه مرة بعد أخرى، وكسره بالآخرة، وفرق جمعه ونهب بيوته وأحرق القرى التابعة له وقصباته، فعاد سالما وغانما إلى بغداد في أواخر سنة 975، وأذن للعسكر في العود إلى بلادهم، وكان إسكندر پاشا هذا صاحب رأي وشجاعة، وله معارك مشهورة مع القزلباشية عند كونه والي أرزن الروم، وكان له مشاركة في العلوم، يحب العلماء ويحسن إليهم.

وفي هذه السنة تم بناء (333ظ) جسر چكمجه الكبيرة، وكان قد شرع فيه بأمر السلطان المغفور [له] ولما عرض تمامه إلى السلطان سليم خان خرج من دار السلطنة إلى جانب أدرنة، ولما عبر من الجسر أحسن إلى عملته ومباشرته، ثم وصل إلى أدرنة وشتى فيها. فوصل إلى ركابه، فيها شاه كولي سلطان حاكم أزربيجان رسولا من جانب شاه طهماسب، للتعزية والتهنية، فأكرمه السلطان

---

[83] (ب): - ولكل من قاضي أدرنة وبروسة تسعة آلاف مع صرف.

غاية الإكرام. وأمر الوزراء بإكرامه، حيث أضافه كل واحد منهم، ثم أعاده إلى صاحبه مكرما بأنواع الهدايا.

وفي هذه السنة شرع في أمر لم يتيسر تمامه، وذلك أن والي سنجق كفه قاسم پاشا الچركسي كان قد خرج إلى سنجق من دفتر دارية العتبة العلية، فعرض إلى الباب العالي بأن ما بين نَهْرَيْ تن الذي ينتهي إلى بحر آنق واتل الذي ينصب إلى بحر خوارزم مسافة ليست بكثيرة، يمكن حفرها وإيصال أحد النهرين إلى الآخر بأدنى همة وفوائد ذلك كثيرة، بحيث يصل السفن من البحر الأسود إلى بحر آزق ومنه إلى تن، ومنه إلى اتل، فيسخر أطراف النهرين بأسهل وجه، ثم إن أردنا نصل من اتل بالسفن إلى بحر خوارزم، ونسخر ما في أطرافه من شروان وخوارزم وجيلان وجرجان وغيرها من معظم بلاد العجم، فطمع في ذلك الوزير وهون الأمر عند السلطان، فحصل الإذن في المباشرة وفوضت هذه الخدمة إلى قاسم پاشا المذكور، وأرسل إليه مهمات كثيرة وعساكر عظيمة من البحر والبر. ورد الأمر العالي إلى خان قريم دولة كراي خان أيضا ليعين العسكر على أداء هذه الخدمة، فانضم في جمع من التاتار إلى قاسم پاشا في كفه، فساروا جميعا حتى وصلوا إلى هشدر خان، وهي من المدن العظيمة القديمة، وكانت خربة، ليس فيها شيء سوى آثار البناء، فنزلوا عندها وشرعوا في الحفر، ولما انتهى العمل إلى ثلث المسافة بالتخمين، ظهرت البرودة في الجو والخلاف بين العسكر، فتركوا العمل وألحوا على السردار بالرجوع، فلم يقدر على منعهم، فجعلوا آلات الحفر والمهمات الثقيلة في الحفر والآبار وستروها بالتراب لئلا يأخذها الأعداء بعد رجوعهم. وقيل في سبب الرجوع وترك العمل مع وفرة المهمات والمأكولات وسائر اللوازم أن دولت كراي خان شاور في ذلك أمراء التاتار، فأشاروا إليه بالتدبير في دفع ذلك السيل تمامه لأن ضرره عليهم عظيم. فإنه يصير سببا لاستيلاء العثمانية على بلادهم بالكلية ولاستغنائهم عنهم، فشرع تاتار خان في إلقاء الرعب إلى قلوب العسكر من هجوم الشتاء وشدتها في تلك البراوي، بحيث يتفتت الأشجار من البرودة، فكيف ذو الأرواح الغير الممارسة بهواء تلك الديار، فصدقه العسكر في قوله وحملوه على النصح، فرجعوا بدون الإتمام والالتفات إلى قول السردار، وكانوا قد وصلوا إلى موضع كان[84] أطول نهاره عشرين ساعة.

وفي هذه السنة وصل الخبر إلى الركاب العالي بأن إمام مطهر بن شرف الدين يحيى قد استولى على اليمن، وقتل بكلربكيها مراد پاشا، وكان رضوان پاشا قد خرج منها قبل قيام الفتنة، كما سبق التفصيل في كلمة ملوك اليمن وحكامها، فأرسل السلطان إلى مير ميران الشام حينئذ[85] لالا مصطفى پاشا، يأمره بالمسير إلى اليمن لتسخير اليمن وأخذ ثأر قريبه مراد پاشا، ووعده بضم الوزارة إلى بكلربكية الشام، وولى عثمان پاشا بن ازدمر پاشا بكلربكية اليمن وأمر بأن يسير إليها مع السردار أو مقدما، وكذا أمر السردار أن يأخذ معه نصف عسكر الشام ويكتب هو أيضا عسكرا مقدار الكافية، ويجهز مهماته من مصر، فسار مصطفى پاشا في سنة 976 من الشام إلى مصر، وكان مير ميران مصر حينئذ سنان پاشا أخا إياس پاشا الذي صار وزيرا أعظم في زمن مراد خان خمس مرات، كما سيجيء. ولما وصل مصطفى پاشا إلى مصر وطلب منه المهمات لم يساعده سنان پاشا على مسؤوله، كان مصطفى پاشا يطلب ألف مقاتل من عسكر مصر وهو لا يعطيه غير أربع مائة رجل، وهو يطلب وظائف سنتين للعسكر، وهو لم يعطه سوى وظائف ثلاثة أشهر، فعرض كل منهما الآخر إلى الباب العالي، فعزل مصطفى پاشا من سردارية الشام، وفوضت السردارية مع الوزارة إلى سنان پاشا، ورجع

---

[84] (ب): -.
[85] (ب): -.

مصطفى پاشا إلى العتبة العليا فشفع فيه النديم السلطاني جلال بيك وسياوش أغا وصهر حبي خاتون منلا چلبي، فبشفاعتهم أعطاه السلطان وزارة، وجلس في الديوان تحت زال پاشا.

وأما سنان پاشا فأخذ كل ما أراد من العسكر والخزينة من مصر، فسار إلى اليمن، وكان عثمان پاشا بن ازدمر قد سار إليها قبله، وقد مر أحوالهما في محله، ولما خرج سنان پاشا (334و) من اليمن من سنة 978 ولي مصر بالوزارة ثانيًا، فتولاها نحو سنة ونصف، ثم عاد إلى العتبة العلية في سنة 979، صار وزيرا سابعًا، إذ كان الوزير الأعظم حينئذ صهر السلطان ووزير والده صقوللو محمد پاشا، والثاني پرتو پاشا، والثالث بياله پاشا، والرابع أحمد پاشا، والخامس زال محمود پاشا، والسادس لالا مصطفى پاشا، فصار سنان پاشا سابعًا وجلس في الديوان تحت مصطفى پاشا إلا أن عنوانه واشتهاره كان أزيد من جميعهم.

وفي سنة 978 جعل لالا مصطفى پاشا سردارا على تسخير جزيرة قبريس، وأخذها من أيدي فرنج ونديك، وذلك أن السلطان كان قد نوى فتحها وعزم على تسخيرها من مدة مديدة إلا أن كفار ونديك كانوا قد صالحوا السلطان المغفور [له] فلم ينقض السلطان سليم خان صلحتهم حتى تعرض سكان الجزيرة لسفن التجار والحجاج مرة بعد أخرى، ثم أنكر وأبعد[86] ذلك وأحالوه على الكفار الحربية إلى أن أخذوا سفينة من دفتردار مصر ونهبوا ما فيها من الأموال والغلمان والجواري، فظهر ذلك بوجه لم يقدروا على الإنكار، فأمر السلطان باجتماع العساكر وتجهزهم، وتعمير عمارة عظيمة يشتمل على ثلاثمائة وعشرين سفينة من أنواعها، مائة وتسعون منها كانت چكدرية، وما عداها قليونا وغيره، وجعل الوزير الثالث پياله سردارا على محافظة البحر والوزير السادس لالا مصطفى پاشا سردارا على تسخير القلعة وفتحها وضم إليه جميع عساكر الممالك المحروسة سوى[87] عساكر الثغور وجميع الذخائر والمهمات على الغرض التي في محاذاة الجزيرة، فركب العسكر مع السردار السفن وأقلعوا من بشكطاش في أول محرم سنة 978، شيعهم السلطان بنفسه في عزاب عظيم إلى يدي قلة، ثم دعا لهم فرجع وسارا السرداران ومكثا في مينا فنكه نحو عشرين يوما إلى أن يلتحق بهما مير ميران أناطولي، ثم أقلعا فوصلا إلى جزيرة قبريس في عشرين صفر السنة، وأرسوا في طوزله من جانب قِبَلي للجزيرة، وكان پياله پاشا وزيرا ثالثا وصهرا للسلطان، وأقدم وأعظم من كل جهة من لالا مصطفى پاشا إلا أنه كان رجلا عاقلا ليس له غرض سوى خدمة الدين، فأظهر الانتصار والطاعة لمصطفى پاشا في هذا السفر كسائر أمراء البحر، لكونه قد عين سردارا على فتح القلعة، وفوض إليه هذا الأمر، فخرج پياله پاشا إلى الجزيرة أولا، وضرب أوطاغ السردار في موضع مناسب وأدى خدمة رئيس البوابين باختياره، ثم خرج السردار في موكب عظيم إلى اوطاغه، فأرسل إلى پياله پاشا يأمره بمرافقته فرافقه لحظة، ثم فارقه فرافقه ميرميران أناطولي، ثم وثم على رسم الملوك في المواكب، ولما وصل إلى أوطاغه أصطف جميع الأمراء والبكلربكية مع پياله پاشا لسلام السردار، فسلم عليهم وأنزلوه إلى أوطاغه، ثم عادوا إلى خيامهم ورجع پياله پاشا إلى السفن، ثم شاور السردار واتفقت كلمتهم على أن يحاصروا أولا قلعة لفقوشه، فعين السردار مير ميران سيواس بهرام پاشا مع أهل تيمار أيالته لمحافظة سفن الجبخانة والذخائر، وأرسل پياله پاشا مع بقية السفن إلى محافظة ممر الكفار، ليمنع المدد عن الكفار.

---

[86] (ب،ن): -.

[87] (ب): -.

وعين القبطان علي پاشا الأدرنوي الشهير بابن المؤذن لمحاصرة لفقوشه لشجاعته وحسن تدبيره في الحروب، وأرسل السردار أولا أميريْ قيرشهري وبيكشهري لنقل الأوطاغ، فسارا، ولما قربا من لفقوشه خرج عليهما الكفار للمنع عن النزول، فأرسل السردار إلى المدد ميرميران قرامان حسن پاشا ففرقوا الكفار وضربوا الأوطاغ، فوصل السردار إلى لفقوشه في بقية العسكر في موكب عظيم، فتدهشت الكفار وباشروا الحصار والقتال يوم الوصول وأعدوا مواضع المترس لليكيچرية، ثم أرسل السردار ميرميران مرعش مصطفى پاشا في عساكر ذي القدرية إلى فتح ماغوسة، ثم رتب السردار العسكر للمحاصرة في مراحل مناسبة، فعين أتباعه لجانب واليكيچرية مع كيخيتهم يحيى كيخية لجانب، وميرميران أناطولي إسكندر پاشا لجهة مع عسكر أيالته، والقبطان علي پاشا لجانب، ومير ميران حلب درويش پاشا لجانب، ومظفر پاشا ميرميران روم ايلي سابقا لجانب، وجعل معه مير ميران قرامان حسن پاشا مع أيالته، وباشروا الحصار والقتال من سبعة جوانب.

وفي اليوم الحادي والثلاثين من أيام المحاصرة خرج الكفار على جانب القرامانية، فقام قتال عظيم فقتل كثير من الكفار، فهربت البقية إلى القلعة، وكان ذلك في 13 من ربيع الأول، وكذا بيت كفار ماغوسه على عسكر مصطفى پاشا في ليلة، ولم يدركوا شيئا من متوقعهم، فعادوا خاسرين إلى القلعة بعد أن قتل منهم كثير، وفي هذا الأثناء وصل (334ظ) إلى حضور السردار قرا خواجه الرئيس من جانب ميرميران الجزائر أولج علي پاشا، وأخبر بأن علي پاشا كان قد خسر تونس من أفريقية في السنة السابقة من لواحقها، وخرج في هذه السنة منها ليلحق بخدمتكم في هذا السفر، فصادف سفن مالطة فقاتلهم وأخذ أربعة چكدرية منها، وهربت البقية إلا أن سفنها احتاجت إلى التعمير والترميم، فعاد إلى تونس لتعميرها، فيعود إليهم قريبا، ففرح بذلك السردار وسائر عسكر الإسلام، وكان قرا خواجه قد أتى بسفائن مالطة منكوسة أعلامها، فرآها الكفار من القلعة، واحترقت أكبادهم.

وفي اليوم الحادي والخمسين من أيام المحاصرة دخل عسكر أناطولي وقرامان القلعة من الفرج التي حصلت من بين أيديهم من الجانب الشرقي، فدخل سائر العسكر أيضا من الفرج والثقوب ففتحوا القلعة وقتلوا المقاتلة وأسروا أهلهم وأولادهم، وكان ذلك في الثامن من ربيع الأخر، فتحصن سردار الكفار في بيت مثل قلعة أياما، فجد درويش پاشا في أخذها حتى فتحها وأسر اللعين مع أتباعه وقتلوا صبرا، فتم فتح قلعة لفقوشه بعون الله تعالى. وهدمت كنائسه وبنيت في مواضعها مساجد ومعابد، وكان دور القلعة ثمانية آلاف وثمانمائة ذراعا، ثم أرسل السردار إلى أصحاب قلعتيْ كرنيه وباف يدعوهم إلى تسليم القلعتين بالأمان، فأجابوه إلى ذلك وسلموهما بلا نزاع والقتال، فأمنهم السردار وأكرم أعيانهم.

ثم توجه السردار مع العسكر إلى حصار ماغوسة، وكانت على صخرة رفيعة في ساحل البحر فنازلها السردار في 15 من ربيع الأخر، وحاصرها من جانب بياله پاشا في مائتيْ سفينة، وأمر السردار بحفر خندق عميق على أطراف القلعة بحيث امتنع الدخول إلى القلعة من الخارج، وكذا الخروج منها إليه، وفي هذا الأثناء احترقت سفينة محمد پاشا الوزير الأعظم، وكانت قليونا عظيما ملأها الوزير الأعظم بالذخائر وأرسلها إلى الجزيرة. ولما أخليت مما فيها مُلئت من الغنائم والأسارى وبينما هي تريد إقلاع وقعت نار في خزينة الباروت منها، فهلكت وأهلكت عدة سفائن في جوارها وهلك في تلك السفائن خلق كثير من العسكر، والتجار، والأسارى، والمنتخبة للسلطان، وللوزراء وسائر الأعيان، يقال إنها كانت فيها ثمانمائة بكر حسناء سوى الأسارى والأمتعة، فتكدر بذلك السردار وسائر العسكر، وقرب الشتاء ولم يكن للسفن مينا شتيّ فيها بقرب الجزيرة، فبعد المشاورة اتفقت كلمتهم على

أن يتركوا أربعين جكدريا مع عرب أحمد بيك أمير رودس في خدمة السردار ويسير بياله پاشا سائر السفن إلى إستنبول ويشتو فيها، ثم يعود إلى السردار في الربيع، ففعلوا على ذلك فبقي السردار في الجزيرة وشتا فيها، وسار بياله پاشا وعلي پاشا القبطان بسائر السفن إلى إستنبول.

وفي هذه السنة ثمان أعني سنة 978 ورد إلى الركاب العالي مستغيث من المسلمين الذين في جزيرة أندلس، وذلك أن افرنج اسپانيا، خذلهم الله، لما استولوا على جميع بلاد أندلس وأخذوها من أيدي المسلمين، بقي جمع عظيم من المسلمين رعية الكفر، يؤدون إليهم الخراج، ولما اشتغل اسپانيا بقتال طائفة لوتران يعني الملاحدة في ملتهم، انتهز الفرصة من في جزيرة أندلس من المسلمين، فاجتمعوا على شخص يقال له الملك محمد من أولاد ملوكهم بن الأحمر، فولوه على أنفسهم، فهجموا على غرناطة، وسخروها، وكذا سخروا الجزيرة الحضراء وجرت بينهم وبين الكفار حرب مرة بعد أخرى، وكان الظفر للمسلمين، إلا أنهم لما شاهدوا ازدياد ضعفهم يوما فيوما أرسلوا إلى ركاب السلطان سليم خان يستغيثون به ويطلبون منه الإمداد، فوعدهم بالنصر والمدد بعد فتح جزيرة قبريس، فأصيب السفن الإسلامية بعد فتحها، فلم يمكن إنجاز الوعد وإرسال المدد.

وفي ربيع السنة المصادف لذي القعدة منها خرجت العمارة الإسلامية من فرضة إستنبول إلى البحر الأبيض مع القبطان علي پاشا الشهير بمؤذن زاده، والوزير الثاني پرتوْ پاشا، كان قد عين سردارا على العمارة والسفن مكان پياله پاشا، وانضم إلى العمارة السلطانية بعد الخروج إلى البحر سفن اللوند أيضا من الأعزبة وغيرها، فصارت سفن الإسلام ثلاثمائة فوصلوا في أوائل ذي الحجة إلى مقابلة ماغوسه، وأخرجوا ما في السفن من آلات الحصار وسلموه إلى السردار، ثم ساروا إلى ممر سفن الكفرة وسدوه ومنعوها عن الوصول إلى الجزيرة فشرع السردار في حصار ماغوسة رأسا وبدأوا في القتال في عشر ذي الحجة ونقبوا من عدة مواضع، ففي اليوم الثالث والثلاثين من يوم المحاصرة المصادف لثالث والعشرين من محرم سنة 979 رُمِيَ نقب عمله حاكم كليس جانبولاد تحت القلة التي في جانب البحر، فانهدمت به القلة ومواضع كثيرة والسور، وهلك خلق كثير من الكفار، (335و) فهجم عسكر الإسلام قبل اندفاع ظلمة الدخان، ودخلوا القلعة وقام القتال من أول النهار إلى وقت الظهر فأخرجهم الكفار ولم يمكن الفتح.

وفي سادس صفر رُمِيَ نقب آخر من طرف مظفر پاشا، فهجم العسكر من الفرج التي انكشفت من النقب، وقاتلهم الكفار قتالا شديدا، ولم يتيسر الفتح، ورُمِيَ نقب آخر من جانب إسكندر پاشا مير ميران أناطولي ودخل العسكر القلعة وقاتلوا الكفار، ولم يحصل المقصود إذ كانت القلعة غاية في المتانة وفيها عشرة آلاف مقاتل، وكانت في داخل أسوارها خنادق على شطها مدافع كبيرة، فاستشهد خلق كثير في كل هجوم، فأمر السردار بملء موضع الخندق ليمر العسكر منه ويهجموا على القلعة، وكانت الملاعين قد نقبوا تحت ذلك الموضع وملؤوه بالباروت فلم يتفطن بذلك أحد من المسلمين لاستبعادهم الثقب تحت الخندق، ولما هجموا على القلعة من ذلك المحل رمت الملاعين النقب فاستشهد به من العسكر دفعة ثلاثة آلاف رجل، بعضها بالصعود إلى الهواء وبعضها بالنزول إلى تحت الأرض بالإفتراق، ومن جملة الشهداء أمير ملطية فرهاد بيك كان من ندماء السلطان سليمان وأمراء عينتاب وقارص وديار بكر، وكثير من الزعماء وأمراء الصفوف وأهل التيمار، ولم يسمع بمثل هذه الخسارة إلى ذلك الوقت إلا أن السردار وسائر العسكر الإسلام لم يفتروا بذلك عن الحصار والقتال، بل ازدادوا جدا وإقداما.

وفي 27 من صفر رُمِيَ نقب من جانب إسكندر پاشا فدخل العسكر القلعة وأخذوا عدة مدافع كبيرة من أيدي الكفار قهرا وأخرجوها إلى الخارج، فزادت الفرج والثقوب في سور القلعة وزاد إقدام العسكر يوما، ولما رأى الكفار ذلك وقل المقاتلة في القلعة ويئسوا من وصول المدد إليهم استئمنوا إلى السردار في ثامن ربيع الأول، فأمّنهم السردار على شروط وقيود، وكان قد بقي في القلعة أربعة آلاف مقاتل، فخرجوا من القلعة وسلموها إلى السردار، وركبوا عشرين چكدريا من سفائن الإسلام ليوصلهم إلى بلاد الفرنج، فزين عسكر الإسلام بروج القلعة وأسوارها بالأعلام والرايات، وملؤوها بالتكبير والتهليل، وفوض السردار حكومتها إلى مظفر پاشا إذ كان قد وجد في الخدمة معزولا، وعين لكل واحدة من قلاع ماغوسة وكرينه وباف مير لواء، ووجد في قلعة ماغوسة سبعمائة وستون مدفعا من الكبير والصغير، وكان عرض خندقها مائة وعشرة أذرع وعمقه تسعة وثلاثين ذراعا، وكان داخلها ستة آلاف ومائتين وأربعين ذراعا، ولم يتم فتح الجزيرة كلها، وعين لها القضاة والحكام والنوبتجية والحفظة، دخل حاكم ماغوسة براغدن اللعين مع جمع من أمرائه إلى حضور السردار ليودعه ويستأذنه في الرجوع إلى بلاد الفرنج، فطلب السردار من إيفاء شروط الأمان، وكان من جملتها تسليم أسارى المسلمين وإبقاء رهن عنده إلى أن يعود السفن التي تحملهم إلى بلاد الفرنج، وكان اللعين قد قتل الأسارى عند خروجه من القلعة، فأغلظ في الجواب، وتعند في إبقاء الرهن أيضا. وكان السردار قد اغتاظ عليه غيظا شديدا، إذ كان قد أرسل إليه قبل الفتح يدعوه إلى الانقياد، فقال اللعين في جوابه إن إمدادنا ستصل، فنخرج فيهم، ونقتل عسكره ونؤسره فأمشيه بين يدي فرس راجلا، وأكرهه على إخراج التراب الذي ملأ الخندق به، وأكثر من الترهات من هذا القبيل، ولما لم يف بالشروط وأغلظ في الجواب، حينئذ غضب عليه السردار وأمر باعتقاله واعتقال من كان معه من الأمراء، وكانوا عشرة، ثم أمر بهم فقتل هؤلاء الأمراء وقطع أذنا حاكم ماغوسة وأنفه، ثم أمر بأسر من خرج من القلعة فأسروهم ووزعوهم على السفن للخدمة، ولما ركب يوم الجمعة للصلاة أمر بحاكم ماغوسة فأُمْشِيَ راجلا بين يدي فرس السردار. ثم أمر به فأكره على إخراج التراب من الخندق عند اشتغال السردار بصلاة الجمعة، ثم دخل السردار سراي اللعين المزبور فرأى فيه خشبتين منصوبتين في ميدانه وعليهما كلاليب وكلاليل، فسأل عنهما فأخبر بأن اللعين كان يعذب بهما أسارى المسلمين، فأمر به فأحضر وشد بتلك الخشبتين وسلخ جلده حيا، ثم حشي بالتبن وعلق على الخشبتين وقطعت جسده أربع قطع وصلبت كل قطعة في برج من أبراج القلعة، وفي هذا الأثناء توفي مير ميران أناطولي إسكندر پاشا بمرض ضيق الصدر، وأمر السردار بتعمير أسوار القلعة وأبراجها، فعمروها وحصنوها أكمل من الأول وبني جوامع ومساجد في مواضع كنائسها، ولما رتب لوازم القلاع وحوائجها أذن للعسكر في العود إلى بلادهم، ورجع هو أيضا في خواص أصحابه إلى العتبة العليا سالما غانما، وأكرمه السلطان غاية الإكرام.

وأما العمارة السلطانية فإن سردارها پرتو پاشا، وقبطانها علي پاشا بن المؤذن، لما سلما المهمات إلى السردار توجها إلى جانب رودس ومكثوا في طريق الكفار لمنع المدد عن الجزيرة، وبعد الفتح تجسسا عن عمارة الكفار، ولم يظهر منها أثر، فسارا في السفن الإسلامية كلها إلى جزيرة كريت، وكانت في أيدي فرنج وندیك أيضا، فأخرجوا العسكر إلى برها، فنهبوها وخربوها، وفي أثناء ذلك التحق بالعمارة مير ميران الجزائر أولج علي پاشا في عشرين چكدريا، ثم ساروا جميعا ونهبوا جزيرة كفالونية، ثم ساروا إلى جزيرة كورفس فنهبوا قراها ونواحيها وخربوها أيضا، (335ظ) ثم فتحوا قلعتيْ سبوت وأوركوت في سواحل روم ايلي من قلاع وندیك، ثم خرجوا إلى وجه بحر وساروا فيه أياما، ولم يظهر أثر من سفن

الكفار، فاستأذن سفن اللوند من القبطان، وكذا سفن أمراء الأطراف من العود إلى بلادهم، فأذن لهم في ذلك فتفرقوا، وكذا خرجت من السفن أكثر اللوند والكوركجية أيضا، لعدم الإحتياج إليهم، ولم يبق في سفن الإسلام إلا جمع يسير من الجنكجية والكوركجية، فعادت السفن الإسلامية إلى ميناء اينه بختى، فوصل الخبر بأن الكفار قد أعدّوا سفنهم وملؤوها بالمقاتلة، وتوجهوا إلى مقاتلة العمارة السلطانية، فاجتمع السردار والقبطان وسائر الأمراء فتشاوروا في ذلك، فقال پرتو پاشا إن سفائننا مملوءة بالغنائم ومع ذلك ليس فيها من الجنكجية والكوركجية إلا جمع قليل، فالرأي عدم المقابلة وعدم الخروج من تحت القلعة إلا أن القبطان علي پاشا كان جلادا، شجاعا، متهورا، فأبرز فرامين قد وردت إليه في مقابلة الكفار أين صادفوهم وفيها التهديدات بالقتل والعزل على تقدير الإهمال والترك، فسكت پرتو پاشا وقيل بالعسكر، أعني منع القبطان عن المقابلة بالأعذار المذكورة، وأشار پرتو پاشا بالمقابلة، وأبرز الفرامين، وعلى أي تقدير خرجوا من مينا اينه بختى، وصادفوا الكفار في مقابلة بره وزه يوم الأحد السابع عشر من جمادى الأولى من سنة 979، فاقتتلوا من الطلوع إلى الغروب، فقتل القبطان في المعركة وأسر أولاده وأتباعه في بشتره (؟)، وأخذ الكفار من سفن الإسلام مائة وتسعين سفينة مع من فيها من المسلمين وما فيها من الأدوات والآلات والمهمات واستشهد في هذه المعركة عالم عظيم وأسر عدة آلاف، ووقعت عدة سفائن في البر، فخلص أهلها وهلكت السفن مع ما فيها من الأموال والأثقال، ووقعت سفينة السردار أيضا في البر، فتخلص في قليل من أتباعه بعد مشقة كثيرة.

وأما مير ميران الجزائر أولج علي پاشا، فجمع جميع سفائنه وخرج من المعركة مقاتلا، ولم يُصب ضرر بشيء من سفائنه، بل خلص جمعا كثيرا من المسلمين الذين القوا أنفسهم في البحر من السفن الهالكة والمؤخوذة. وأهلك عدة سفائن من سفن الكفار، ثم نجا بجميع سفائنه بعون الله تعالى. ولم ينج من سفن الإسلام شيء، ولم يسمع بمثل هذه الخسارة العظيمة من مدة مديدة أصابت بأهل الإسلام في البحر.

ولما وصل هذا الخبر الموحش المكدر إلى ركاب السلطان اغتم وتكدر عظيما وتكدر به عامة أهل الإسلام، ثم سلى الوزير الأعظم محمد پاشا السلطان وتعهد اعداد عمارة عظيمة إلى الربيع، وعرض القبطانية لأولج علي پاشا وبدلوا لقبه أولج إلى قليج. وهكذا كتبوا في الفرامين والمناشير إليه، فشمر الوزير الجليل عن ساق الجد، فأعدّ إلى الربيع مائتين وأربعا وثلاثين چكدريا وثمانية ماعونة بجميع لوازمها وحوائجها على أكمل وجه. وسلمها إلى القبطان قليج علي پاشا. فخرج فيها في صفر سنة 980 إلى البحر الأبيض، ولما وصل إلى اوارين صادف عمارة الكفار الوندكية، ولم يجسر كل واحد من الطرفين على الهجوم، فسارت عمارة الكفار إلى جهة أخرى فلم يتبعها علي پاشا، فقال له بعض خواصه: "لِمَ لَمْ تتبعهم؟" فقال: "إن هول الوقعة السابقة لم يخرج من قلوب أصحابنا بعدُ، فيكفينا هرب الكفار، وتنحيهم من بين أيدينا نعمة لنا"، ثم عادت عمارة الكفار عليه بعد اتفاقهم بعمارة إسبانيا، فدخل القبطان مع السفائن الإسلامية في ميناء متون بناء على ما ذكر آنفا وتحصن فيها، وجعل عدة سفائن لمحافظة خلق الميناء، فجاءت عمارة الكفار، ولم يقدروا على شيء، فعادوا إلى بلادهم بعد أيام، فخرج علي پاشا من الميناء وتقلب في تلك الحوالي إلى أن أقرب الشتاء، فعاد سالما إلى إستنبول.

وفي هذه السنة كانت الكفار قد قصدوا قلعة نوه وحاصروها، فكبسهم أمراء تلك الحوالي، وقتلوا منهم نحو ألف رجل وأسروا ثلاثمائة، فأرسلوا الأسرى مع رؤوس القتلى والأعلام المأخوذة إلى العتبة العليا.

وفي هذه السنة أغار تاتار خان دولت كراي خان على بلاد الروس المنحوس حتى عبر نهر اتل ووصل إلى دار ملك الروس بين نهب وغارة وتخريب وإحراق وسبى وأسر، ثم عاد سالما وغانما.

وفي هذه السنة أمر السلطان ببناء المسجد الحرام من الجص والحجر. وكان قبل ذلك من الأخشاب، فمال إلى الإنهدام، فبني بقباب عالية، وقبات رفيعة، وهو البناء الذي في يومنا هذا. اللهم يسر لنا زيارته.

وفي هذه السنة اشترى البيوت التي في حوالي أياصوفية من أصحابها وهدمها وأمر ببناء مدرستين فيها ومنارتين أخريين، فصارت مناراته أربعا، وأحكمت قبة أياصوفية بقواعد من جوانبها وتحت هذه الأبنية، سوى المدرستين، فإنه توفي قبل المباشرة في بنائهما.

وأمر السلطان بأن يزاد على السفن الإسلامية ويهتم في إتمام مهماتها لأخذ الإنتقام من الكفرة، فجهز وأعد إلى الربيع مائتان وثمانية وخمسون جكدريا واثنا عشر ماعونة، وتسلمت إلى القبطان علي پاشا وجعل الوزير الثالث بياله پاشا سردارا، (336و) فخرجوا في تلك الجمعية العظيمة من بشكطاش في ثاني صفر سنة 981 وعزموا على مقابلة عمارة الكفار، ولم يظهر منها أثر ولا خبر، فسارت العمارة السلطانية إلى بلاد بولية، فأخذوا عدة قلاع منها وخربوا قراها وقصباتها واغتنموا أشياء كثيرة وأسروا خلقا كثيرا، ثم قصدوا القلاع التي في أيدي وندیك، فوصل إلى السردار حينئذ فرمان من الركاب ينهاه من قصد بلاد وندیك لإستيمانهم إلى السلطان، وطلبهم العفو والصلح من العتبة العلية، ويأمره بقصد بلاد إسپانيا، فتوجه السردار إلى جانب إنابولي وججليه. فقابلت السفن ريح مخالفة، وكانت الشتاء أيضا قريبة، فعادوا إلى جانب دار السلطنة فوصلوا إليها سالمين غانمين، وقدم السردار والقبطان هداياهما إلى الركاب العالي فأكرمهما السلطان إكراما بالغا.

وفي هذه السنة قصد الشريف حسن بن أبي نمى صاحب مكة بإذن السلطان بحيلة ورمزان وراوان، وقاتله أهلها، فانتصر الشريف عليهم، وقتل بعضهم وسخر البلاد وأطاعه بقية أهلها، فنصب فيها نوابا وحكاما من قبله، فعاد إلى مكة، وعرض ذلك إلى الباب العالي.

وفي هذه السنة وصل عين عرفة إلى مكة فتنعم أهلها بوفرة المياه، ودعوا لدوام الدولة العثمانية، وكان قد بوشر في أجرائه من زمن السلطان سليمان خان عليه الرحمة والرضوان، وكان وصوله إلى المقصد في سبعة عشر سنة وصرف فيه خزائن عظيمة من قبل السلطانين.

ولما صالح وندیك ركاب السلطان أمر السلطان بأن يسير العسكر في العمارة السلطانية ويستردوا قلعة تونس وقلعة حلق الواد من أيدي كفار إسبانيا، لأن الملاعين كانوا قد استولوا عليها في السنة السابقة، فأعد الوزير الجليل إلى الربيع مائتين وثمانية وستين جكدريا وخمسة عشر ماعونة وخمسة عشر قليونا عظيما مع جميع مهماتها من الكوركجية واللوند والمدافع وسائر الحوائج. وكانت الكوركجية ثمانية وأربعين ألفا سوى الأسارى وأصحاب الجرائم، وسلمها إلى القبطان علي پاشا وعين الوزير السابع فاتح اليمن سنان پاشا سردارا، فخرجوا في أوائل محرم سنة 982 من فرضة إستانبول متوجها إلى بلاد الغرب فوصلوا أولا إلى سواحل قلاورية، فخربوها، ثم إلى سينه ونهبوا قراها، وصادفوا سفينة عظيمة للكفار، فأخذوها واغتنموا جميع ما فيها، ثم أحرقوها، ثم وصلوا إلى بر العرب وحاصروا قلعة حلق الواد في ثاني ربيع الآخر وعين للمحاصرة حيدر پاشا مير ميران تونس سابقا، ومصطفى پاشا مير ميران طرابلس في جمع من اليكيچرية العزبية وسائر قبوقولي، فامتدّ الحصار والقتال ثلاثة وثلاثين يوما حتى فتحوها عنوة في سادس جمادى الأولى، ونصبوا الأعلام على أبراجها وأسروا حاكمها من الكفرة، وكذا أسروا صاحب تونس محمد الحفصي، إذ كان هو السبب لتسلط الكفار

على تلك البلاد، وأخذها، وقتل يوم الفتح خمسة آلاف مقاتل من الكفرة، وأسر ألفان منهم، وكانت الغنائم عظيمة، وضمت الأسارى إلى كوركچية السفن، وكانت قلعة حلق الواد قد بناها الكفار حصينة في غاية الحصانة، فأمر السردار بهدمها وإلقاء أحجارها في البحر، ففعل، ثم ساروا إلى محاصرة تونس وقلعة بتبون التي بناها الكفار أيضا، ففتحوها بعد محاصرتها أياما وقتلوا من وجدوا فيها من الكفار وأسروا منهم من يصلح للأسر، ولما تم الفتح ورتب لوازم القلعة من مير ميران والدزدار والحفظة النوبتچية عاد السردار والقبطان إلى صوب دار السلطنة سالمين غانمين، فوصلوا إليها في أوائل رجب السنة.

وفي هذه السنة هجم ألفا كافر على قلعة سكتوار، فخرج عليهم مير ميران كولى جعفر پاشا في خمسمائة فارس وكبسهم، وقتل أكثرهم وأسر البقية، فأرسلهم مع رؤوس القتلى والأعلام المنكوسة إلى العتبة العليا.

وفي هذه السنة احترق مطبخ السلطان وكلارية العامرة، فأمر بترتيب ما تلف من مصر، فولّي خزينه دار باشي مسيح پاشا الخادم أيالة مصر لوقوفه باللوازم الكلارية، وأرسل إلى مصر.

وفي هذه السنة تم بناء القصر والحمام في السراي العالي، فدخل السلطان الحمام للتفرج فلزقت قدمه وسقط فتألم السلطان، وتورم بعض الموضع من بدنه من تلك السقطة، ثم عرضت حمى من ألم السقطة وعقبها سوء الهضم وضعف المعدة، فاشتد ضعفه يوما فيوما وصار صاحب فراش نحو شهرين، ولم يخرج إلى الديوان، وكانت الوزراء يدخلون بيت العرض على رسمهم لدفع اختلال الناس، فبقي على تلك الحالة ولم يؤثر فيه العلاج حتى توفي يوم الاثنين الثامن والعشرين من شعبان سنة 982 إلى رحمة الله، فغسله رئيس الأطباء مولانا محمد بن غرث الدين بإعانة بعض الأغوات، ثم كفنوه وخفظوه في دار السعادة نحو عشرة أيام إلى أن وصل أكبر أولاده السلطان مراد من سنجقه مغنيسا إلى دار السلطنة، ودخل السراي في الساعة الثامنة من ليلة الأربعاء الثامنة من رمضان السنة، ولما أصبح حضر إلى ديوانه الوزراء، والوكلاء، (336ظ) والعلماء، والأعيان، وعزوه، ثم هنوه وبايعوا له بالسلطنة، فأخرج نعش والده وصلى عليه بين سرو بستان السراي بإمامة شيخ الإسلام أفندي، ثم نقلوه ودفنوه في حديقة من حرم أياصوفية، ثم أمر بإخوته الخمس فألحقوا إلى والدهم، وأخرجت نعوشهم من السراي ودفنوا في جنب والدهم رحمهم الله رحمة واسعة.

**ذيل الفقرة في ذكر وزراء السلطان سليم خان ومشاهير الأمراء**

أما وزيره الأعظم من أول دولته إلى آخرها فكان صقللو محمد پاشا الطويل، قد سبق ذكره في وزراء سليمان خان، وكان استقلاله في الدولة السليمية بمرتبة لم يكن للسلطان معه غير الاسم المجرد، والحكم كله إليه، إنه كان عاقلا، عادلا، ليس له غرض سوى خدمة الدين والدولة، فلم يستثقله أحد لا من الكبار ولا من الصغار.

والوزير الثاني: پرتو پاشا قد سبق ذكره أيضا في وزراء سليمان خان.

والثالث: بياله پاشا كان خروادي الأصل، تربى في خدمة السلطان سليمان خان في حرمه، وخرج من الحرم برياسة البوابين، ثم ولي لواء كليبولي، وفوضت إليه القبطانية، ثم ضمت إلى منصبه البكلربكية، فظهرت منه آثار عظيمة من الغزوات والفتوحات البحرية، وكان مسعودا في الحروب. لم ينكسر له راية قط. ومن معظم فتوحاته جزيرة جربة وجزيرة صاقز. وكسر عمارة الكفار عند جربة كسرة عظيمة، كما سبق ذكره آنفا، وشرفه سليم خان عند جلوسه بالوزارة الثالثة وقدمه على أحمد پاشا، ثم أكرمه أيضا بتزويج إبنته كوهر خان سلطان، وجعله سردارا على العمارة مرتين واستمر على الوزارة إلى أن توفي في سنة في زمن مراد خان، وقيل توفي في سنة 981 في زمن سليم خان، ودفن

في حديقة بين يدي محراب جامعة الذي بناه في قصبة قاسم پاشا. وكان صالحا متورعا يحب العلماء والصلحاء ويحسن إليهم ويجالسهم في أكثر أوقاته، ويحكى منه أنه كان يقول "إني لم أقتل أحدا في مدة إمارتي ووزارتي، كلها سياسة." وله خيرات كثيرة جازاه الله بخير الجزاء.

والوزير الرابع: أحمد پاشا كان أرنودي الأصل، خرج من حرم السلطان سليمان خان برياسة البوابين، ثم صار اغا اليكيچرية، ثم مير ميران روم أيلي، وتزوج بإبنة مهرماه سلطان عائشة خانم واستمر على الوزارة حتى صار وزيرا أعظم للسلطان مراد، فتوفي بعد ستة أشهر في سنة ...

والخامس: زال محمود پاشا، كان بوسنوي الأصل، خرج من حرم سليمان خان برياسة البوابين، ثم صار بكلربكيا على بدون وحلب، ثم على أناطولي، ثم تزوج بشاه سلطان ابنة سليم خان، وكانت مخلفة حسن پاشا مير ميران روم أيلي، وأكرم بالوزارة عند جلوس سليم خان، وإنما لقب بزال، فإنه كان في خدمة سليمان خان وحاضرا عنده لما أحضر السلطان مصطفى للقتل، فتوجه السلطان مصطفى إلى جانب والده سليمان خان لما علم القضية، فتفرق من عند السلطان سوى محمود أغا هذا، وكان ماهرا في المصارعة فوثب على السلطان مصطفى قبل وصوله إلى السلطان، وامسكه وألقاه على الأرض، ثم اعتقله فخنق، فلقبه السلطان يومئذ بزال، واستمر على الوزارة إلى أن توفي مع زوجته شاه سلطان في يوم واحد بل في ساعة واحدة، وهذا من الإتفاقات الغريبة، وله جامع ومدرسة في جوار قصبة أبي أيوب الأنصاري، ولزوجته زاوية للصوفية في تلك الحوالي أيضا.

والسادس: لالا مصطفى پاشا، وكان بوسنوي الأصل، وكان أخوه خسرو پاشا أكبر منه وبسعيه دخل حرم السلطان سليمان خان، فخرج منه أولا إلى بلوك، ثم صار أميرخور صغير، ثم رئيس الجاشنكيرية، ثم أعطي سنجق صفد، ثم جعل لالا للسلطان سليم خان، وهو الذي أفسد ما بينه وبين أخيه بايزيد، وحول السلطان بحيله عن جانب بايزيد مع ميل رستم پاشا إليه، فتعين الأمر لمخدومه سليم خان، وكان يتوقع الوزارة العظمى في مقابلة هذه الخدمة، فحرم الله عنها كل الحرمان، ثم اغتاظ عليه رستم پاشا فبعده عن خدمة سليم خان بسنجق پوژغه، ثم طمشوار، ثم صار مير ميران وان بهمة سليم خان، ثم لأرزن الروم، ثم على حلب، ثم على الشام، فبقي في بكلربكية الشام ثمانية أعوام، وتزوج فيها بابنة ابن الغوري. ثم أراد محمد پاشا الوزير الأعظم تبعيده لعدم أمن من حيلته ومكره. فجعله سردارا على فتح اليمن، فتوقف فيه حتى حولت السرداية إلى سنان پاشا، ورجع هو إلى الباب العالي، فنال الوزارة السادسة بشفاعة الندماء مثل جلال بيك وحبي قادين، وصهره[!] منلا جلبي، وسياوش اغا، ثم عين سردارا على فتح قبريس، ففتحها وعاد إلى الركاب واستمر على الوزارة حتى توفي في سنة في زمن مراد خان، ولم يصل إلى الوزارة العظمى ومات محروما، وكان وزيرا عاقلا، عادلا، شجاعا، مقداما، ذا مكر ودهاء، يحب العلماء.

والسابع: سنان پاشا كان أرنودي الأصل، سيأتي تفصيل أحواله في وزراء مراد خان.

ومن وزراء سليم خان أيضا لالا حسين پاشا: كان من أقرباء پرتو پاشا أرنودي الأصل، كان لقبه توتونسز حسين، خرج من الحرم (337و) السليماني وتولى سنجق پوژغه، ثم عين لخدمة لالاكية سليم خان بعد مصطفى پاشا، فوجد في تلك الخدمة عند جلوسه فأعطاه بكلربكية روم ايلي أولا، ثم أكرم بالوزارة واستمر عليها حتى توفي في سنة ....

وأما المشاهير من البكلربكية، فمنهم: القبطان علي پاشا الأدرنوي الشهير بمؤذن زاده، كان من البوابين، ثم صار من الجاشنكيرية كيخية البوابين، ثم اغا اليكيچرية، ثم مير ميران جزائر الغرب، ثم

صار قبطانا بعد فراغ پياله پاشا في أول جلوس سليم خان، وبقي على القبطانية حتى استشهد في الوقعة التي وقعت بعد فتح قبريس، كما سبق، وكان شجاعا، مقداما، عاقلا، عادلا.

ومنهم كيلون علي پاشا، ويقال له الصوفي أيضا. وكان بوسني الأصل، خرج من الحرم السليماني، وتقلب في السناجق، وعين للالاكية سليم خان قبل مصطفى پاشا، ثم جعل مير ميران مرعش وظهرت من خدمات في معركة بايزيد، ثم تولى حلب ومصر والشام، وهو الذي نقل نعش سليمان خان من بلغراد إلى إستنبول، وكان صوفي المشرب طارحا للتكلفات العادية والرسمية، ولذا كانت العرب يقولون له كيلون، والحاصل أنه كان من الأولياء الذين في القبا وصورة أهل الدنيا.

ومنهم: پرتو حسين پاشا، كان من بلاد هرسك، خرج من الحرم السليماني بالچاشنكيرية، ثم ترقى إلى السناجق والأيالات بهمة محمد پاشا الطويل، وله جامع في قصبة پراچه، وكان قد تولى بغداد، وبدون، ووان، ومصر، والشام.

ومنهم: محمود پاشا، كان بوسنوي الأصل، خدم والي مصر داود پاشا، وبقي فيها بعد وفاة مخدومه، وتزوج مخلفة بعض الأمراء الچركسية، ونال منها أموالا وصرفها رشوة على الأبواب، ثم استقرض من التجار شيئا بالتمسكات، وصرفه في مصلحته حتى نال سنجقا من سناجق مصر في ولاية سمز علي پاشا على مصر، ثم حصل بالرشوة وصرف المال بكلربكية اليمن، وارتكب فيها ما سبق ذكره من المظالم، وحصل أموالا عظيمة، وعاد إلى مصر وأدى ديونه، ثم رجع إلى الباب العالي، ولم يقصر في بذل المال والتحف على رجال المصلحة حتى حصل بكلربكية مصر، فسار إليها وقصد بعض الأمراء المتولين، فوضعوا عليه من ضربه بالتفنك في موكبه، فهلك بهذا الطريق في سنة ....

ومنهم: محمد پاشا بن لالا مصطفى پاشا، كانت أمه ابنة السلطان مصر قانصو الغورى، وقيل ابنة ابنه. تصرف الألوية، ثم ترقى إلى بكلربكية حلب ومرعش، وتوفي في حلب سنة ... عند كونه واليا عليها. وكان رستمي الجلادة، وخاتمي الجود، توفي شابا ابن ثلاثين سنة.